БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеи

1963 ч. ОКТЯБРЬ 2 СРЕДА № 234 (5638).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Малчыннарга чурттталга бажыңнары

ДҮВҮРЭЭЗИННИГ БАЙДАЛ. Тере-Хөлдүң сыннарында хар агарты дүжүүкеп. Кыш мырыңай чыгадып келген. Ындыг турбуже колхозта кыштаглар белеткели кончуг хожудаан, ылаңгыя малчыннар кышты канчап чурттал эрттирерил деп айтырыг сеткил-сагышты оожургатпас апарган. Сарыг-Хөлде төп сүт-бараан фермазында 12 чурттталга бажыңнарында кандыг-даг септелге чок, оларның шалалары шаараш, соңгалары ойбак, печкалары чок, чугайлаттынмаан, Каргының, Балыктыгның малчыннарының кыштагларында чурттталга бажыңнарының байдалы моон-даа дора. Чамдык бажыңнарның шынары аргажок: оларның доразында, дээвиир кырында довураа хатка арлы берген, ам шаарарын калгылаан. Чамдык малчыннар ындыг бажыңнарга чурттаарындан бергезингеш, кидис өглеринге делир кирип турар апарган.

Мал ажылының тудугларын малчыннарның күжү-биле кылыр. Ону кылдырганы дээш фермалар эргелекчилеринге колхоз баштаар чери 3 хуу немелде төлевирни доктаадып каан. Ол эштер ону четирип турар, а тудуг, септелге чорутпаан. Баштаар черинің мону кылып турары база чиктиг. Артельдың удуртукчуларын болгаш бригадирлерин дарый хөделдирзе чогуур.

С. СЕДИП.

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунда бижикчи эш С. Седиптиң бо бижин турарындан ап көөрге, материалдыг түүлдерни бүдүрүп турар малчыннар дугайында колхоз баштаар черинің даргазы эш Ө. Севен, парторганизация секретары эш Ф. Беги канчап сагыш салбайн, ындыг шылажыр аргажок байдалды туугуза бергенил? деп айтырыг совет кижинин бодалынга дораан кирип кээр-дир. Ол эштер моон кандыг түңнелди кылганын номчукчуларга дыңнатсын!

Малчыннарның, ылангыя хойжуларның чурттталга байдалын экижидер талазы-биле сагыш салбайн, ам кыш удур дүвүрээзинниг байдалды көргүзүп турарының фактылары республиканың өске-даа ажыл-агыйларында бар. Маңаа ындыг чижектерни көргүзүп болур. Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Хөнделең салбырында чээрби ажыг кодан хойну кадагалап турар малчыннар чурттталга бажыңнары-биле хандыртынмаан.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда эш С. Хайын бригадирлээн хойжу бригаданың чаңгыс-даа малчынында чурттталга бажыңы чок. Бо дугайын бригадир колхоз баштаар черинче чүүй каггаш, хойжуларның күжүн тудугже эвилелдевээн. Ол-ла районнуң Ленин аттыг колхозунда № 3 хойжу бригадада чаа чурттталга бажыңнары база кылдынмаан.

1963 чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 430 чурттталга бажыңнарын малчыннарга тудар деп планнаан болза сентябрьга чедир кыштагларда туттунган бажыңнар чүгле 140 хире болган. Оларның чамдыызы хүлээп алдынмаан болгаш чедир кылдынмаан. Республиканың совхозтарында бо чылын бир, ийи, дөрт аал ишти чурттаар бажыңнарны малчыннарга тудар дээш үндүрүп берген акша-хөренги багай ажыглаттынып турар. Улуг-Хем районнун «ҮТКА 25 чылы» совхозунда ол хөренги чүгле 26 хуу чарыгдаттынган, а ажыглалга кирген чурттталга шөлү чок. Ол районнуң «Найырал» совхозу чурттталга бажыңнарының тудуунга үндүрген хөрецгинің чүгле 8 хуузун, Таңды районнуң «Элегес» совхозу— 25,4 хуузун чарыгдаан.

Фермаларда, кыштагларда бар чурттталга бажыңнарының септелгези кайы-даа районда багай чоруп турар болгаш харын чамдык черлерде бо ажыл амга чедир эгелевээн. Каа-Хем районнуң колхозтарының, Таңдының «Тиилелге» совхозунуң кыштагларында болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында чурттталга бажыңнарынга санаттының турар шынар чок, чамдыктарынга кижи чурттаар аргажок бажыңнар хөй. Ам оларның септелгези чоруттунмаан.

Бо бүгү чижектерден ап көөрге, республиканың ажыл-агыйының кол экономиказы болур ниитинин малын бодунун харысалгазынга ап, эт, сүт, дүк бүдүрери дээш, малдын баш санын өстүрери дээш чыл-чылы-биле демисежин турар малчыннар дугайында сагыш салыышкын хүннүң чугула айтырыы болбайн, ам-даа эренгей байдалда турар-дыр. СЭКП Тыва обкомунун V пленумунун (1963 ч.). «Малчыннарның амыдырал-хандырылгазын экижидер дугайында» доктаалын күүседир дээш бүдүрүлге эргелелери, районнарның партия, совет организациялары ам-даа боттуг хемчеглер албайн турар. Кыштын соогунда малчыннарның чамдыызы самлар өглерге, бир чамдыызы чедир кылдынмаан, шынары куду, хөй кижилиг өг-бүлелерге таарышпас бажыңнарга чурттаар ындыг байдалдан чайлаар дугайында айтырыг чер-черде чидии-биле тургустунмайын турар.

Малчыннарның чурттталга болгаш культурлуг амыдыралынче кичээнгейни база салыр. Кызыл булуңнарны, чунар бажыңнарны тудар болгаш септээр ажылды катай чорудар херек.

Малчыннарга таарымчалыг чурттталга бажыңнары, культура-амыдыралдың тудуглары дээш чарыштыг чер болганга калбартыыл!

КУР-нуң 14 чыл ою-биле байыр чедириишкини

Кыдат Улус Республиканың тургустунганындан бээр 14 чыл болган ою-биле холбаштыр Кыдаттың компартиязының Төп Комитединге, Кыдат Улус Республиканың даргазынга, Улус Төлөлекчилериниң бүгү-кыдат хуралының доктаамал комитединге болгаш КУР-нуң күрүне чөвүлелинге байырлыг телеграмманы СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединің Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели чоруткулаан.

Ниити херектің — оран-делегейге социализмнин болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселдің тиилээриниң хөрөөнге Маркс—Энгельс—Ленинниң өндүр улуг өөрединиң чайгылыш чок үндезининге совет-кыдат найыралды, ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң, социалистиг бүгү чурттарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Совет чазак, бүгү совет улус чаныш-сыныш чок шиитпирлиг дээрзин телеграммада чугаалап турар.

Кыдатка социализм тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннерлиг болурун телеграммада күзеп турар.

Нигериянын улузунга

Нигериянын федеративтиг республиказының премьер-министри дээрги Абубакар Тафава Балевага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущев телеграмма чоруткан, ында болза Нигерия федерациязын республика кылдыр чарлааны-биле болгаш чурттун хамаарышпас чоруунуң үш чыл болганы-биле холбаштыр чүректің ханызындан байырны чедирип турар.

Экономиктиг болгаш социалдыг депшилге дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш, Африканың улустарының чаңгыс эвин бала дем каттыштырылгазын быжыглаары болгаш чүдек-бүзүр колониальдыг системаның эң өөлүг артыышкыннарындан бүгү Африка дишти эң-не дүргени-биле арыглаары дээш демиселге нигери улустуң болгаш ооң чазаанын күжениишкиннерин Совет чазактың болгаш совет улустуң талазындан найыралды-биле көрүп, деткип турар дээрзин Совет чазактың баштыны телеграммада демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединің Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Нигериянын федеративтиг республиказының президентизи болгаш кол командылакчызы доктор Ннамди Азикивениң адынга байыр чедирген телеграмма чоруткан.

СЭКП Тыва обкомунуң Пленуму

Дүүн Кызылга СЭКП-ниң Тыва обкомунуң VII Пленуму болуп эрткен. Пленум адааңда айтырыгларны чугаалашкан: 1) областың партия конференциязын чыылдырар дугайы, 2) республикада чурттталга тудуунуң планының күүселдезининг чоруп турарының дугайы.

Пленум партияның эзлчеглиг XI область конференциязын 1963 чылдың ноябрь 29-та чыылдырар дугайында доктаалды хүлээп алган. Конференцияга адааңда айтырыгларны чугаалажыр: 1) СЭКП-ниң область комитединиң отчёдун, 2) СЭКП обкомунуң ревизия комиссиязының отчёдун, 3) СЭКП-ниң область комитедин соңгуур, 4) СЭКП обкомунуң ревизия комиссиязын соңгуур. Конференцияга төлэлер келдиреринің нормазын бадылаан: СЭКП-ниң 16 кежигүннеринден бадылаар эргелиг бир делегат, СЭКП кежигүнүнге 16 кандидаттардан чөвүлээр эргелиг бир делегат.

Республикада чурттталга тудуунуң планының күүселдезининг чоруп турарының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинің даргазы М. К. МЕНДҮМЕ кылган. Илетиел талазы-биле санал берип СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң секретары П. Т. КИСЕЛЕВ, «Тыва-тудуг» трестиң эргелекчизи И. Т. БЕЗМАТЕРНЫХ, Барыын-Хемчик районнуң «Мурчаичы» колхозунуң даргазы Х. Ч. КУДУРУКПАЙ, «Кызыл-тудуг» эргелелинің начальниги А. С. НЕСТЕРОВСКИЙ, Тожу райкүүскомнуң даргазы О. К. ООЛАК, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинің чанында капитал ,тудуг килдизининг эргелекчизи Н. И. ИВАНОВ, «Кызыл-совхоз будуурулгезининг Тес-Хем эргелелинің начальниги С. С. СОНАМ, Таңды партком секретары М. М. СУХАЧЕВ, «Сибтранстудуг» эргелелинің начальниги Ф. С. ЦУКАНОВ, Бии-Хем партком секретары Ю. С. КАТКОВ, Тыва курталевилел эргелелинің начальниги В. А. ХАРЛАМОВ, республиканың Министрлер Чөвүлелинің чанында тудуг болгаш архитектура эргелелинің начальниги В. И. РОВНОВ, СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. ТОКА олар Пленумга чүве чугаалааннар.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Пленум доктаал хүлээп алган.

Автоклуб—тараажыларга, малчыннарга

Дүжүт ажаап алыышкының, күрүнеге тараа дужаалдазын чорудуп, мал чемнерин белеткеп турган көдээнин ажыл-ишчилериниң ортузунга шии, концерттерни көргүзер, таныылганы калбаргыр талазы-биле Улуг-Хем районда автоклубтуң боттывынгыр уран чүүл киржикчилери райкүүскомнуң культура киллдизинин бадылаанны тускай маршрут өзугаар хөй катап үнүүшкүнү кылган. Олар 15 хову турлагларынга, 13 сүт-бараан фермаларынга, база каттышкан бригадаларның малчыннарынга чорааннар.

Агиткультбригаданың киржикчилери чонга таныдылгалыг политиктиг илеткелди дөрт катап, беседаны 12 удаа чоруткан. СЭКП ТК-нын июнь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш материалдарын калбаа-биле таныштырган. Көскү агитация болур агитхуудустарны 6 кезек, «Крокодилди» ийи кезек черге үндүрген бис. Аңаа ажыдың чедиишкиннерин, мурнакчыларны чырытышаан, ооң-биле чергелештир куш-ажылдың сагылга-чурумунуң каржы үрекчилерин, арагачыларны, ажыл кылбастарны шүгүмчүлеп бижээн. Ыраккы хову бригадаларынга болгаш фермаларга ном тарадылгадын база чоруттувус.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери Д. Одаң-оол, Анай Аракчаа, Галя Дөмүр-оол, А. Седип-Балчыр, М. Өнермаа болгаш оон-даа өскелер чонга концерт көргүзеринге эң идепкейлиг киришкен.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң ойнакчылары август, сентябрь айларда 39 концерттерни чонга көргүскен. Оларның концерт, шии программазы янзы-бүрү, сценажыткан көргүзүглер: «Соруг маңнаш ынчы», «Ийи хырын», «Хандырылгазы четпес магазин» дээш оон-даа өске, база интермедиялар. Автоклубтуң ойнакчылары көдээ чонга «Партия», «Авам», «Хүлүмзүрүг», «Бодап көрдаан», «Ховуда кежээ», «Караван» деп ырларны болгаш шулуктерни ырлап, номчуп күүсеткен. Олар концерттерге оон-даа өске чүүлдерни ойнап көргүскен.

Көдээнин ажыл-ишчилери концерттерни улуг сонуургал-биле уткаан. «Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң хойжулары, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазының саанчылары, «Найырал» совхозтуң Шаңчынын, Терезиниин тараажылары кончуг сонуургаан болгаш автоклубтуң катап-катап аалдап кээрин күзээннер.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери Д. Одаң-оол, Анай Аракчаа, Галя Дөмүр-оол, А. Седип-Балчыр, М. Өнермаа болгаш оон-даа өскелер чонга концерт көргүзеринге эң идепкейлиг киришкен.

Кыдат Улус Республика—14 чыл болган

Москваның хөй-ниитизинин хуралы

МОСКВА. (СЭТА). Кыдат Улус Республиканың 14 чыл болган ою-биле холбаштыр сентябрьның 30-да Эвилелдер бажыныың Октябрь залынга Москваның хөй-ниитизинин хуралы болган.

Залды КУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн. Пестерде орус болгаш кыдат дылдар кырында мынчаар бижигилээн: «Социализмнин тургузукчулары, Кыдат Улус Республиканың ажылчы чоннарынга акы-дуңманың байыры!» Хуралдың президиумунда—совет күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, Кыдат Улус Республиканың элчини Пань Цзы-ли, Кыдаттың улустуң хосталга шериниң политиктиг кол эргелелинин начальнигиниң орадакчызы Лю Чжи-цзянь баштаан, кыдат-совет найырал ниитилелинин төлөөлери.

Хуралды кыска чугаа-биле Москва хоорай Совединин Күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан.

Оон соонда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазының орадакчызы М. Н. Сулоев үүе чугаалаан.

Хуралга Лю Чжи-цзянь, ВЦСПС-тиң секретары Л. Н. Соловьев олар база чүве чугаалааннар.

Хуралдың түнелинде Кыдат Улус Республиканын ССРЭ-де элчини Пань Цзы-ли чүве чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

Сентябрь ай төнген. Колхозтарының болгаш совхозтарының тараажыларының хөй кезии таарымчалыг каан хүннерни ажыглавышаан, дүжүт ажаап алыышкының болгаш өске-даа күскү хову ажылдарын организастыг чорудуп турар. Октябрь 1-де республиканга 50 ажыг мүң гектар тараа культуралары ажаап алдынмаан. Күскү дүжүт ажаап алыышкының доозуп турар ажыл-агыйлардың саны хүн-бүрүде өзүп турар.

Ындыг болза-даа тараа кезилдезин доозар улуг аргалардыг Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелинин «Тыва», «Чыраа-Бажы» совхозтары, Таңдының «Тиилелге», «Өөк» совхозтары аргаларын багай ажыглап турарын фактылар көргүзүп турар.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелинин ажыл-агыйларының зоназынга «Чыраа-Бажы» совхоз дүжүт ажаап алыышкынынче бир дугаарында өгелеп кирген. Ынчалзажок, ол ажыл-агый ажаап алыышкынны кончуг багай чорудуп турар. Сентябрьның өөлүг беш хонуунда силернин 30 комбайннарынар чүгле 174 гектар тарааны кестирген болгай эштер, Аржаалай болгаш Бондарь.

Мал семиргир «Тыва» совхоз (директору эш Юртаев, кол агроном эш Поминов) чыраа-бажычылардан дээре эвес ажылдап турар. Өөлүг хүннерде ында 200 гектардан шоолуг ашпас тараа ажаап алдынган. Чөөн-Хемчик район ниитизи-биле сентябрьның төнчүзүнге чедир ажаап алыышкынын байдалын экижитпээн. Районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында 7 мүң гектар хире тараа культуралары сыпта турбушаан. Чөөн-хемчикчилер эткен каан, чылыг хүннерни ажыглап, тараа кезилдезин болгаш бастырылгазын колдуунда доозар аргалыг турган.

«Найырал» совхозтуң комбайннерлери хүнде чүгле ийи-ийи гектар тарааны кестирип турар. «Улуг-Хая» совхозтуң механизаторлары тараа кезилдезин база ындыг темпилиг чорудуп турар. Ынчаарга силернин ажыл-агыйларда ам-даа үш-үш мүң ажыг гектар тараалар сыпта турун турар болгай, эштер Хвостов болгаш Моисеев. Бир эвес ажылды моонунай ындыг темпилиг чорудар болзунарза силерге октябрь ай безин четпес апаар-дыр.

Дүүнге чедир тараа культураларының чүгле 53 хуузун кестирген кур черлиг «Тиилелге» совхозта (директору эш Алымов, кол агроном эш Новиков) ажаап алыышкын талазы-биле байдал дыка дүвүрээзинниг.

Тараа кезилдезиниң чавыс темпилиг чорудуунуң чылдагааны болза, бо болгаш өске-даа ажыл-агыйларда чүүн-баазын техниктиг чылдагааннар-биле комбайнар мурнукузу хевээр аңаа турун турар чорук болур. Кижилерниң күш-ажылын организастаарында болгаш автотранспортту ажыглаарында улуг четпестер бар. Ол дугайы ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының болгаш садбырларының тускай эртемниглеринге билдингир турбуже, машиналарның үрелир чоруун узуткаар болгаш техниктиг хандырылганы организастаар талазы-биле дээштиг хемчеглер алдынмайн турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ховуларындан тараа керери соксавайн турар. Сентябрьның өөлүг беш хонуунда республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 368 мүң пуд тараа чедиргинген. Таңды районнуң ажыл-агыйлары тараа белеткелин организастыг чорудуп турар. Ындыг болзаа-даа күрүнеге тараа садары республикада ниитизи-биле ооңум чоруттунуп турар. Октябрь 1-ге чедир Төрээн чурттун шыгжамырында чүгле 2 миллион 670 мүң пуд тараа урдунган.

Күрүнеге тараа садарын эки чорудуп болур арга бисте бар. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары янзы-бүрү чылдагааннар-биле ону саададып турар. Чижээ, көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы дүүн хүн чүгле 74 тонна тарааны чудуруп чоруткан. Ынчаарга ол ажыл-агыйның шаңнарында мүң тонна хире тараа мөөннеттинген.

Ховуларнын ажыл-ишчилери! Дүжүт ажаап алыышкыны доостурунун үе-чадазынче киргеп. Ажаап алыышкын ажылдарын дүрген доозарын, өстүрүп алган дүжүттүн килограмм бүрүзүн камгалап алырын чурт силерден манап турар. Бо хүннүң чугула сорулгазы болза аңгыс аңдарары, 1964 чылдың дужудуңе үрезин үрары болгаш арыглаары ышкаш ажылдың ындыг хевирлери-биле кады шиитпирлеттинер ужурлуг.

Ногаалар ажаап алдынган

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ногаа бригадазы чыл бүрү байлак дүжүттү өстүрүп, ону чогуур өйүнде ажаап ап келген. Бо чылдың байдалы үүнүшке таарымча чок болзажок, олар олуртулганы болгаш чайгы ажаалданы хынамчалыг чоруткан.

Монгуш Байыр-оол ногаа бригадазын алаян каш чылдарда улаштыр эки удуртуп келген. Хөй эвес, чүгле 15 кижиден тургусчуунган ол коллективтиң чаңгыс эп-сеткилдиг күш-ажылы бо чылын база-ла өөрүнчүг түнелди илереткен.

Бригада ажаап алыышкынны чедиишкиннинг дооскан. Олар ниитизи-биле 7457 кг помидорну, 8484 кг огурецти, 3047 кг согуناны болгаш 1595 кг морковьту алган. Ол ышкаш 555 дөстен 1672 кг ранетканы ажааган.

Ажылының дуржулгазын быжыглавышаан, келир чылдың дужудуңе база хынамчалыг белеткенин турар. Олар олуртулга үрезини-биле ам четчир кылдыр хандыртынган.

Чарыштың тиилекчизи

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң мал чеми белеткээр бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи Сергей Мангырның бригадазы болган. Ол бригада 240 тонна силос салыр, 3400 центнер сиген белеткээр планны ажыр күүсеткеш, колхозтун баштаар черинин болгаш партия организациязының тиилекчи бригадага тыпсыр шилчиир кызыл тугун алган болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаннаткан.

ЛЕНИННИҢ УЛУГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ МААДЫРЛЫГ ОРУУ

Хөй томнуг „СЭКП төөгүзүн“ парлап үндүреринге

Алды томнуг «СЭКП төөгүзүнге» чагыг бижидиишкиннер бүгү чуртта эгелээн. Ол дээрге ССРЭ-де бир-ле дугаар парлап үндүрүп турар фундаментальдыг ажыл болур. Дөрт чылдарның дургузунда— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл оюнга чедир ол үндүрүүшкүннүң бүгү тос томнары төндүр парлаттынар. (Үш томнар ийи-ийи дептерлер болуп үнер). Бирги том бо чылын-на үнүп келир.

Улуг Ленинниң тургусканы болгаш кижизитиени Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чон-биле кады үш революцияларны дамчыштыр, чөпшээрежикчилер болгаш оппортунистерге удур демиселди, империализмге удур аар-берге дайынны дамчыштыр социализмниң тиилелгезинге четкен. Ленинчи партия удурткан совет кижилерниң күжениишкиннери-биле кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир-ле дугаар бистиң чуртта социалистиг ниитилел тургустунган. СЭКП болза, бодун делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң тудуш кезээ кылдыр санавышаан, марксисчи-ленинчи партияларның, делегейниң бүгү коммунистериниң күштерин сырый каттыштырары дээш кезээде туржуп турган болгаш туржуп-даа турар.

ССРЭ-ниң Коммунистиг партиязы болгаш ажылчын аңгызы коммунизм дээш демиселге бүгү делегейге төөгүлүг үш үе-чаданы эртип турар: малчукчулерниң тергиидээшкинин дүжүргени болгаш пролетариаттың диктатуразын тургусканы; социализмни тургусканы; коммунистиг ниитилелди тургузары. Хөй томнуг «СЭКП төөгүзүнге» ол бүгү үш үе-чаданда партияның теоретиктиг, политиктиг, кижизидиичи болгаш организакчы ажыл-чорудулгазын көргүскен турар.

Автор коллективи болза, СЭКП ТК-ның айтыышкыннарын удуртулга болдурбушаан, төөгү эртеминиң партийжи болурунуң ленинчи принцивин, төөгүге шын болурунуң принцивин бодунуң ажылынга шыңгыызы-биле сагып турар болгаш болуушкуннарны, фактыларны, ийи-чаңгыс кижилерниң ажыл-чорудулгазын болгаш өске-даа чүүлдерни эртем ёзузу-биле сайгарып турар. Марксизм-ленинизмниң классиктериниң, күрүне болгаш партия ажылдакчыларының ажылдары, партияның шиитпирлери хөй томнуг «СЭКП төөгүзүнүң» үндезининде салдынган. Алды томнуг ол ажылда Коминтерниниң, акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның документилерин, СЭКП-ниң чер-черде организацияларының, күрүне болгаш партия архивтериниң материалдарын, СЭКП-ниң хоочун кежигүннериниң сактыышкыннарын калбаа-биле ажыглаан. СЭКП-ниң XX, XXI, XXII съездилеринге болгаш коммунистиг база ажылчын партияларның төлэлекчилериниң Чөвүлел хуралдарының документилеринге онза кичээнгей салдынган.

Марксизм-ленинизмниң улам ыңайгы хөгжүлдезинге, олум чок ол өөредилгени чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарынга В. И. Ленинниң, бистиң партияның, ооң Төп Комитединиң шылгарангай ролюн көргүзерин автор коллективи болгаш томнарның редакциязы боттарының сорулгазы кылдыр салып турар. СЭКП болза, революсчу бодалдың болгаш ажыл-херектиң чаңгыс эптиин бодунга сиңниктирбишаан, марксизм-ленинизмниң революсчу угаан-бодалынга шын болуп артып келген болгаш артып-даа турар. Марксизм-ленинизмни хажыдарынга удур, ревизионистерге болгаш догматиктерге удур партияның демиселиниң дуржулгазын ниитилеп түңнээн чорук кыдат удуртукчуларның авантюризминиң алыс утказын, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин шынчы ленинчи оруктан чайладыр дээр оларның оралдажыышкынын улам экизи-биле тодарадып билип алыр талазы-биле номчукчуларга дузалаар.

Сталинга чүдүүрүнүң үезинде төөгү—партийжи эртемге болдуна берген турган хажыдыышкыннарны болгаш херек кырында ылгылал чок чүүлдерни дөрт томнуг «СЭКП төөгүзүнге» чайлаткан турар.

Революстуг шимчээшкинниң идепкейлиг киржикчилериниң, партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазын төөгүнүң ол-бо чадазынга оларның ойнап турганы херек кырында ролюнга дүүштүр, база ол ышкаш политиканың принципиальдыг айтырыгларынга чогуур үе бүрүзүнде оларның эзлеп турганы туружун калбаа-биле көргүскен турар.

Эртем талазы-биле ыяк барымдаалыг, билдингир болгаш шынарлыг кылдыр бижээн ол чаа үндүрүүшкүнге справкалыг улуг аппараттыг болур болгаш аңаа хөй схемалар, чуруктар, карталар, документилер, фото-чуруктар болгаш өске-даа чүүлдер бар болур. Хөй томнуг «СЭКП төөгүзү» пропагандистерге, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң башкыларынга улуг дуза болур. СЭКП-ниң төөгүзүн өөренир чорук совет болгаш даштыкы номчукчуларга марксизм-ленинизмниң чайлаш чокка тиилээринге бүзүрелин быжыглаар. Ол болза коммунизмни болгаш социализмни дүргени-биле тургузары дээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары дээш, улустар аразынга тайбың база найырал дээш демселдің күштелиринге идигни бээр.

(СЭТА).

ФОТО БУРУУДАДЫП ТУР

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу Улуг-Ажыкта тараа культураларының эки дүжүдүн өстүрген. Ында № 1 трактор-ховуу ажылының бригадазы ажылдап турар. Бригаданың турлаанда дүжүт ажаап алыышкынын дүрген доозарынче кыйгырып турар лозун, плакаттарны аскылаан. Мурнанчы комбайнерлер эки көргүзүглерни чедип ап турар. Ынчалзажок чамдык комбайнерлер ажаап алыышкынның негелдезинге ыракта четпес ажылдап турар. Комбайннарның үрелир чоруу хөй. Чамдык хүннерде бригадага алды чедир комбайн аңаа тургулаар. Комбайнерлер хүндүскүнүң 12 шакта ажылче ӧрай боорда үнер таварылгалар бар. Бригада ажаап алза чогуур тараазының чартыындан бичин-ле хөйүн кезип алган. Ынчаар ажылдаар болза чаагай дүжүт хар адаанче кирип болур. Колхозтуң баштаар чери чүнү бодап турарыл?

ЧУРУКТА: Ленин аттыг колхозтуң № 1 бригадазында. Бо чурукту хүндүскүнүң 12 шакта тырттырган. Комбайннар, автомашиналар ажылга үмейн аңаа турары ол.

Фотозу С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Бүгү колхозтарны болгаш совхозтарны мурнап турарларның деңнелинге чедир көдүрер

Коммунистиг партия чер болгаш мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң, аъш-чем продуктуларын базы үлетпүрге чиг-этти бүдүрерин бүгү талалыг көвүдедириниң дугайында могаг-шылаг чок сагыш салыышкынын илередип турар.

Бистиң көдээ ажыл-агыйвыска негелде улам-на өзүп турар. Чуртка чиик үнелиг продукцияны улам хөйну бээр, эң-не кыска хуусаада мал ажылының продуктулуун, ховуларның дүжүттүүн шапкыны-биле бедидер төлээде, курлавырларны болурчогууру-биле эң эки ажыглаар, чыл бүрүде бүдүрүлгени дүргедедир сорулга көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар. Ол болза партияның XXII съездинниң айытканы коммунистиг тургузуушкунуң программазынга дүүштүр совет улустуң өзүп турар хереглелдерин улам долу хандырар арганы бээр.

СЭКП ТК-ның төөгүлүг сентябрь Пленумунуң сөөлүндеги он чылдарның дургузунда колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезин көдүрери дээш демиселге хөй-хөй ажыл-агыйлар чаачаа бедиктерже көдүрүп, кайгамчык чедишкиннерни чедип алганнар. Гектар чер бүрүзүн болгаш техниканы эң ажыктыг кылдыр ажыглаанының, ховуларга база фермаларга күш-ажылды мергежилдиг организастаанының, эртемниң чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептереткениниң ачызында чыл келген тудум-на эки дүжүт алдынып, чүс гектар черге онааштыр 75—100 центнер зътти, 500—600 центнер сүттү бүдүрүп, чуртка көдээ ажыл-агыйының хөй санныг продуктуларын берип турар. Экономика талазы-биле быжыг колхозтар болгаш совхозтар область бүрүзүнде бар апарган.

Ооң-биле чергелештир зътти болгаш сүттү мурнап турар ажыл-агыйлардан каш катап эвээшти бүдүрүп, кедергей куду дүжүттү ап, хөй-хөй чылдарда чаңгыс-ла черде таптап турар ажыл-агыйлар ам-даа эвээш эвес. Ынчаарга экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйлар боттарының хөгжүлдезинге оларның кожаларында ышкаш база-ла ындыг таарымчалыг байдалдыр болгулаар: чери-даа дөмей, кижилери-даа база ол ышкаш, техниказы-даа бар болур. Бисте чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның хожудаңгай болурунуң боттуг чылдагааннары чок.

Партия болгаш Совет күрүне бүдүрүлгениң өзүлдезин хандырар эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузун турар. Чуртта хожудаңгай ажыл-агыйларның бар боор турарының чылдагааны чүл дизе, хамыктың мурнунда колхозтарның болгаш совхозтарның кадрлары-биле ажылда сандаргай чоруткун дугайын херечилеп турар-дыр. Чижээ, бүгү колхозтар даргаларының барык-ла беш хире кезээ чыл санында солчуп турар Владимир областың ажыл-агыйлары канчан эки түңнелди чедип алырыл ынчаш. Партияның Пермь, Горький, Пенза көдээ обкомнары кадрларны кичээнгей чок шилип ап, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу кадрларын удаа-дараа солун турар. Ол дээрге шын эвес практика-дыр, ол болза бүдүрүлгени хөгжүдерин моондактан турар.

Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның хожудашкынын ажып эртери — партияның көдээ ажыл-агыйга удуртулгазының эң чугула сорулгазы болур. Ол ажыл-агыйларны дүрген көдүрериңге шинтпирлиг үүл болза оларга дуржулгалыг, ажыл-херектн эки билир кадрларны быжыглаары болур. эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «ЭКОНОМИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОШКАК КОЛХОЗТАРГА ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА ОРГАНИЗАСТЫГ ДУЗАНЫ КӨРГҮЗЕР ХЕРЕК. КОЛ ҮҮЛ — КАДРЛАР ШИЛИП АЛЫРЫ БОЛУР. КАНДЫГ-БИР АЖЫЛ-АГЫЙ КОЛДУУНДА-ЛА УДУРТУЛГАНЫҢ ДЕҢНЕЛИНИҢ КОШКААНЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ ХОЖУДАП ТУРАР БОЛГАЙ.

КОЛХОЗТАРНЫ КАДРЛАР-БИЛЕ БЫЖЫГЛААРЫ — ЧУРТТУҢ БҮГҮ КОЛХОЗТАРЫН МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНГЕ ЧЕДИР БОЛБАС СОРУЛГАЗЫ БОЛУР.

Бүдүрүлгениң шинтпирлиг учаргоктарынга партийжи күштерни таарыштыр тургузарының, ховуларга болгаш фермаларга күш-ажылды организастаарын экижидериниң дугайында, ажылдың түңнелин барымдаалап кижилериниң материалдыг сонуургалын бедидериниң дугайында сагыш салыр херек. Көдээде ниитилелге удур идегеттерге—чалгааларга, маңгыстарга, чижеңнерге, ниитиниинге хора чедирер, бөдүүнүң хуузунда ажыл-агыйын үрдүндүрерин ораалдажыр чоруктарга удур демиселди күштелдирери негеттинип турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларда ажыл-херектиң байдалы дээш, оларның ажылында тодаргай көргүзүглери дээш бүдүрүлге эргелелдери болгаш парткомнар партияның болгаш улустуң мурнунга бүгү харысалганы бүрүн хүлээр апаар. Эргелел, партком, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын үнелээринге кол үүл болза продуктулар бүдүрериниң деңнелин, ажыл-агыйның орулгалыын база бараанныын, чер болгаш мал ажылын көдүрери дээш бүгү улустуң демиселинге ооң киирер үлүг-хуузун барымдаалаары болур. Бистиң кадрларыстан негелдени бедидери, даандырган ажылдың участогу дээш оларның харысалгазын бедидери эргежок чугула.

Чамдык партия комитеттериниң, бүдүрүлге эргелелдериниң колхозтарны болгаш совхозтарны эреңгей, бюрократсыг аргалыг удуртуп турар байдалы-биле эптежип болбас. Колыванск эргелелдиң ажыл-агыйларының хожудаашкыннарының дугайында СЭКП-ниң Новосибирск көдээ обкому эвээш эвес шинтпирлерни хүлээп алган. Ынчалзажок резолюциялар тодаргай организакчы ажыл-херек-биле быжыглаттынмаан, экономиказы кошкак ажыл-агыйларда хереккe кандыг-даа боттуг салдар чедирбээн. Эргелелдиң начальниги эш Белых база партком секретары эш Чащин колхозтарның болгаш совхозтарның ажылынче ханылап кирбейч турар, ында черни ажыл-агыйжы эвес ажыглап, агротехниканың деңнели чавыс болгаш ховуларже чемишчидилгени сөөртпейн турар. Зонаның чеди колхозтары шуптузу карылгалыг. Ылаңгыя «Кызыл Октябрь», Ленин аттыг колхозтар, а ол ышкаш Вьюнск совхоз эң-не хожудаңгай байдалдыг боон турар. Ол ажыл-агыйларга удуртукчулар удаа-дараа солчуп, бүдүрүлгениң эң чугула участоктарын кошкак белеткелдиг кижилер баштап турар. Ынчалзажок хожудаңгай ажыл-агыйларны мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында партком ёзулуг сагыш салыышкынын илеретпейн турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларга бүдүрүлгени хөгжүдериниң база быжыглаарының талазы-биле ажыл — ол болза кыска үениң кампаниязы эвес, а партия комитеттериниң болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң хүн бүрүдеги чорудар ажыл-херээ болур. Ниити айтыышкыннар болгаш төнмес-батпас директивалар үндүрер эвес, колхоз болгаш совхоз, бригада база ферма бүрүзүнге кижилер-биле тодаргай, организакчы ажылды чорудары олардан негеттинип турар. Күстүң бо хүннеринде ол ажыл болза дүжүттү ажаап алыры доозарыныче, чазын чажар тараларга аңгыс болгаш күскү чер аңдарылгазын дүрген доозарыныче, мал кыштаглаашкынына чедишкиниг белеткениринче, чурттуң мурнунга алган хүлээлгени чедишкиниг күүседиринче угланган болур ужурлуг. Соңгаарладып болбас ол сорулгаларны күүсеткининден келир чылдың ажылының түңнели улуу-биле хамааржыр.

Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын шинтпирлиг көдүрери, бүдүрүлгениң байдалы дээш партия, совет болгаш ажыл-агый кадрларының харысалгазын бедидери — бистиң чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр арганы бээр.

⊙

„Правданың“ мурнуку чүүлү

⊙

ДИР КӨДҮРЕР ДЭЭШ БААР ШЫН БОЛГАШ ЧААГАЙ ОРУК ОЛ БОЛУР».

Мурнунда хожудап турган ажыл-агыйлар кыска хуусаада мурнап турарларның деңнелинге чедип турар хөй-хөй бүзүрелдиг чижектерни амыдырал бадыткап турар. Удуртулгазында талантылыг организакчылар база бүдүрүлгени мергежилдиг башкарып билир кижилер, көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында сагыш салыңгыр кижизидикчилер туруп турар колхозтар ону хажык чокка чедип ап турар. Баршад эргелелиниң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг Винницк колхозунуң, Курск областың Калиновка суурнуң колхозунуң чедишкиннери бүгү чуртка билдингир, оларны В. М. Кавун биле В. В. Грачев ышкаш тергинин организакчылар удуртуп турар. Колхозчулар-биле кады олар кандыг-ла бир ийи-үш чылдарда боттарының ажыл-агыйларын чурттуң бүгү колхозтарынга үлегержижек кылдыр тургузуп алганнар.

Көдээ партия организациялары, бүдүрүлге эргелелдери, парткомнар колхозтарның болгаш совхозтарның кадрлары-биле ажылды шинтпирлиг экижидер, оларны хынамчалыг шилип алырының болгаш шын таарыштыр тургузарының, өөредилгезиниң база кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды хандырар хүлээлгелиглер. Хожудап турар ажыл-агыйларга мергежилдиг удуртукчуларны быжыглаарын бодунуң кичээнгейинге тургузуп турар партия комитеттериниң ажылы шын деп санаар херек.

Чоокта чаа «Правданың» арнынга Винницк көдээ партия область организациязының ажылының дуржулгазын парлаан. Бөлүк ажыл-агыйларның хожудаашкынының чылдагааны тодарадып көргеш, партия обкому улуг ажыл-агыйларны удуртур аргамергежилдиг, экономиканы эки билир, кижилер-биле ажылдап шыдаар кадрларны оларга шилип алган. Хожудап турар 58 ажыл-агыйжыларже улуг практика дуржулгалыг, мергежилдиг кадрларны чоруткан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарының талазы-биле бүгү ажылдың чедишкиннери бүдүрүлге эргелелдериниң, партия комитеттериниң планныг, тодаргай сорулгалыг организакчы ажыл-чорудулгазындан дыка улуг хемчээлдиг хамааржыр. Көдээниң ажыл-ишчилериниң идепкейлиг киржилгези-биле олар ниитиниң ажыл-агыйының бүгү адырларын дүрген хөгжүдеринче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш практика кырынга боттандырар хүлээлгелиглер.

Хожудап турар ажыл-агыйларның экономиказын дүрген көдүрериниң чугула үүлү болза черни шын ажыглаары, тарылганың структуразын улам ыңай сайзыраңгайжыдары, кызыл-тастың, кукурузаның, чигир свёклазының, бобы болгаш өске-даа бедик дүжүттүг культураларның бүдүрүлгезин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири болур. Мал ажылын хөгжүдеринге колхозтарда болгаш совхозтарда улуг аргалар ам-даа ажыглаттынмаан. Маңаа кол айтырыг мал чемин бүдүрери болуп турган болгаш моон соңгаар-даа болуп артар. Бир эвес малдың бажы өскени-биле холбаштыр мал чеми соксаал чокка көвүдеп турар болза, ажыл-агый орулгалыг болур.

Бистиң үевисте, ылаңгыя ажыл-агыйның хожудаашкынын ажып эртер демиселди чорударда, бүгү-ле чаа, депшилгелиг үүлдү өөренмейн ажыл-агыйны чедишкиниг удуртуп шыдавас. Бүдүрүлгеге эртемниң чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептередири, чер болгаш мал ажылына күш-ажылдың эң эки хевирлерин база аргаларын ажыглаары—бүдүрүлге эргелелдериниң, парткомнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң соңгаарладып болбас сорулгазы болур.

Бүдүрүлгениң шинтпирлиг учаргоктарынга партийжи күштерни таарыштыр тургузарының, ховуларга болгаш фермаларга күш-ажылды организастаарын экижидериниң дугайында, ажылдың түңнелин барымдаалап кижилериниң материалдыг сонуургалын бедидериниң дугайында сагыш салыр херек. Көдээде ниитилелге удур идегеттерге—чалгааларга, маңгыстарга, чижеңнерге, ниитиниинге хора чедирер, бөдүүнүң хуузунда ажыл-агыйын үрдүндүрерин ораалдажыр чоруктарга удур демиселди күштелдирери негеттинип турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларда ажыл-херектиң байдалы дээш, оларның ажылында тодаргай көргүзүглери дээш бүдүрүлге эргелелдери болгаш парткомнар партияның болгаш улустуң мурнунга бүгү харысалганы бүрүн хүлээр апаар. Эргелел, партком, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын үнелээринге кол үүл болза продуктулар бүдүрериниң деңнелин, ажыл-агыйның орулгалыын база бараанныын, чер болгаш мал ажылын көдүрери дээш бүгү улустуң демиселинге ооң киирер үлүг-хуузун барымдаалаары болур. Бистиң кадрларыстан негелдени бедидери, даандырган ажылдың участогу дээш оларның харысалгазын бедидери эргежок чугула.

Чамдык партия комитеттериниң, бүдүрүлге эргелелдериниң колхозтарны болгаш совхозтарны эреңгей, бюрократсыг аргалыг удуртуп турар байдалы-биле эптежип болбас. Колыванск эргелелдиң ажыл-агыйларының хожудаашкыннарының дугайында СЭКП-ниң Новосибирск көдээ обкому эвээш эвес шинтпирлерни хүлээп алган. Ынчалзажок резолюциялар тодаргай организакчы ажыл-херек-биле быжыглаттынмаан, экономиказы кошкак ажыл-агыйларда хереккe кандыг-даа боттуг салдар чедирбээн. Эргелелдиң начальниги эш Белых база партком секретары эш Чащин колхозтарның болгаш совхозтарның ажылынче ханылап кирбейч турар, ында черни ажыл-агыйжы эвес ажыглап, агротехниканың деңнели чавыс болгаш ховуларже чемишчидилгени сөөртпейн турар. Зонаның чеди колхозтары шуптузу карылгалыг. Ылаңгыя «Кызыл Октябрь», Ленин аттыг колхозтар, а ол ышкаш Вьюнск совхоз эң-не хожудаңгай байдалдыг боон турар. Ол ажыл-агыйларга удуртукчулар удаа-дараа солчуп, бүдүрүлгениң эң чугула участоктарын кошкак белеткелдиг кижилер баштап турар. Ынчалзажок хожудаңгай ажыл-агыйларны мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында партком ёзулуг сагыш салыышкынын илеретпейн турар.

Хожудап турар ажыл-агыйларга бүдүрүлгени хөгжүдериниң база быжыглаарының талазы-биле ажыл — ол болза кыска үениң кампаниязы эвес, а партия комитеттериниң болгаш бүдүрүлге эргелелдериниң хүн бүрүдеги чорудар ажыл-херээ болур. Ниити айтыышкыннар болгаш төнмес-батпас директивалар үндүрер эвес, колхоз болгаш совхоз, бригада база ферма бүрүзүнге кижилер-биле тодаргай, организакчы ажылды чорудары олардан негеттинип турар. Күстүң бо хүннеринде ол ажыл болза дүжүттү ажаап алыры доозарыныче, чазын чажар тараларга аңгыс болгаш күскү чер аңдарылгазын дүрген доозарыныче, мал кыштаглаашкынына чедишкиниг белеткениринче, чурттуң мурнунга алган хүлээлгени чедишкиниг күүсеткининден келир чылдың ажылының түңнели улуу-биле хамааржыр.

Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын шинтпирлиг көдүрери, бүдүрүлгениң байдалы дээш партия, совет болгаш ажыл-агый кадрларының харысалгазын бедидери — бистиң чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр арганы бээр.

Дүжүт ажаап алыышкынын эң кыска хуусаада доозары дээш демиселдиң мурнакчылары нормазын ыракта ажыр күүседик турарлар. Дуржулга станциязының комбайнери Юрий Афанасьевич Рубцов «СК-3» комбайнга ажылдавышаан, хүнде 11 ганы кезер тургаш, 22 га чедир ажаап ап турар. Ооң бодунуң белеткеп алганы комбайны үрелиишкин чок ажылдап турар.

Комбайнер Рубцов сезонда 600 гектар тарааны ажаап алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: комбайнер Ю. А. Рубцов.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Чылдагаан ында эвес

Мал ажылдыг «Кара-Хөл» колхозтуң малчыннары бо чылын малдың баш санын өстүрер талазы-биле багай эвес ажылдаанар. Ниити малды өстүрериниң планы 116,4 хуу, ооң иштинде сарлыкты өстүрери 100 хуу, хойнуу—110,2 хуу, өшкүнүү—113 хуу, чылгыны—115,6 хуу күүсеттинген.

Колхозтуң мал ажылында мурнакчыларның аразында хойжу И. Балчый бо чылын эки түңнелдиг болган. Ол бөдүүн дүктүг хой бүрүзүнден 1,9 кг дүктү кыргып, 408 хураганны менди доруктуруп алган. Кула-Аскыр сүт-бараан фермазының кадарчызы Х. Самыя чеди чыл дургузунда кадарчылап келген. Ооң кадарган инектериниң күш-деңгилдези эки.

Чамдык көргүзүглер-биле чергелештир мал ажылында улуг четпестер бар. Ылаңгыя Кула-Аскыр сүт-бараан фермазында сүт саалдазы эрткен чылдың деңнелинден кудулаан. Саанчылар бир инекке онаштыр чылда 1200 кг сүт саар дээн болза ам ооң үүгле чартыын саап алган, а чылдың сөөлгү кварталы арткан болгай. Ферманың дээре дээн саанчылары Хомушку Серекпаа, Хомушку Антонина оларның инек бүрүзүнден сагган суду 709 — 723 кг болган.

Сүт саалдазының кудулап турарының чылдагаанын ферманың ажылдакчылары эрткен чылын мал чеми четпес болганындан инектер кышты арган ажып, чайын орай семирип, сүттенген деп тайылбырлап турарлар. Чылдагаан чангыс ында эвес, саалданы канчаар организастаанында, сүт саалдазын көвүдедир дээш кандыг боттуг хемчеглер ап турганында деп айтырыгны олар ооң каап турарлар.

Эрткен чылын мал чемнериниң белеткели багай болганынын үржүү ындыг болган дижик, а бо чылын ындыг үржүкту болдурбас дээш үүнү кылганыл дээш көөрге, байдал базала пат. Колхоз сиген белеткелиниң планын үүгле 22 хуу күүсеткен. Ферманың белеткээн сигени 142 тонна азы бир инекке 800 ажыг килограмм онаажыр.

Колхоз мал тарып боозадырының планын чыл-чылы-биле үзүп келген. Амгы байдал үүден-даа дора. Хой тарып боозадырының пунктузунга чангыс-даа хой кирбээн. Кажааның иштинде чайгы чаъстың малгажы аштаттынмаан.

Мал ажылдыг колхозта байдал мындыг-дыр. Колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери келир чылын малдан чаш төл алырын капчап бодавайн турар чоор деп айтырыг дораан-на кижиниң бодалын доюлдура бээр.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Ак-Хөл бригадазында

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң трактор-хову ажылының бригадазында повар Зоя Санчат болгаш ооң дузалакчызы Евдокия Сюрюн хүнүүн-не эртен дан бажындан орай дүнеге чедир могаг-шылаг чок ажылдап турар.

Бир-ле эртен Евдокия плитага от салып турар аразында, Зоя мынча деп боданып турган: «Механизаторларны чүнүң-биле чемгерер чүве боор»?

— Баштай макароннуг хаарган эзттен кылыптаал, ооң-биле кады чигирлиг шайдан база хайындырыплаткай бис. Оон ыңай сметана бар, аңаа ынактар база хөй болгай. Дүштеки чемге чаа капусталыг щи болгаш гуляш кылыр бис, Дуся — деп Зоя эжинге чугаалаан.

— Эки-дир— деп, ону бир кижиниң үну ооң чугаазын үзе кирген. Зоя хая көрүү бээрге, ол — бригадир Михаил Маннай-оол болган. А ол мынча деп уламчылаан:

— Шөлде кижилерге чем аппарып бээрде, чем кудар саваны чоорган-биле эки ораап ап көрүцер. Дүүн дүштеки мүн соок болган деп оолдар хомудап турар чораан. Ам колхоз төвүнче баар мен, силерге кандыг продуктулар херегил?

— Үс төнер чыгаан, капуста болгаш картофель база эвээжеп турар.

— А кино кажан болурул бригадир?— деп, оларның чугаазын бир үстүг хептиг аныяк оол үзе кире берди.

— Кино-чурукту база эккээр бис — деп, Михаил Маннай-оол аңаа аазаан.

— Оон ыңай, садыгжы папирос болгаш оттан база чорутсун— деп Зоя сагындырган.

— Шупту чагыглар күүсеттинер—деп, чугаалааш, бригадир суурже хапкан.

Комбайнер Валентин Гончаров үүгле майкалыг үнүр демирде чунуп турган.

— Сен үүге мындыг эрте туруп келгениң ол азы хову турлаанга доңа бердиң бе?—деп, Дуся оон айтырган.

— Чок, кайын доңар ийик мен. Хонар черивис чылыг-ла болгай. Эртенги чемге чедир комбайнга чамдык үүлдер кылып алыр дээш —деп, Валентин харылаан.

Удатпаанда хову турлаанда бүгү комбайнерлер, штурвальщиктер, трактористер туруп чунуп, бөгүн эки каад хүн болур-дур дижип чугаалажып турганнар.

Столоваага кижилер дола берген. Оларның чамдыктары столдарны эзлеп олургулап, чамдык дөстүнмес кижилер чем бээр соңгада чеде берген турганнар.

— Кандыг чем барыл, уруглар?

— Поджарка, шай, хлеб бар. Күзээр кижилер бар болза, сметана база бар-ла — деп, Зояның өткүт үну дыңналган.

— Өртээ чүү хире болуруул?

— Сметана-биле кады 35, сметана чокка 23 көпеек.

— Өртээ чиик, эки чем-дир...

Чартык шак хире болганда, бүгү механизаторлар чемненип дооскан.

Хову турлаа куруглаан. Ыракта моторлар даажы дыңналып, бир кезек үе эртерге-ле комбайнардан тараа үүдүрген автомашиналар турлагга келгеш, дедир-ле шөлче чоруп турганнар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы күскү хову ажылдарында белеткел ажылдөрүн чорудар үеде бүгү-ле үүлдерни баш бурунгаар көрген турган. Ак-Хөлге ниити чуртталга бажыңы, столоваяны ыяк белеткел, чугайлап, лозун, плакат, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыралары-биле шимеп каастаан. Ажыл-ишчилериниң чемин белеткээрин Зоя Санчат болгаш Евдокия Сюрюн оларга дагзып, оларны аяк-сава болгаш аъш-чем-биле хандырган. Олар баштаар черниң идегелин шынзыктырып турар. Олар үүгле столоваяны, кухняны эвес, харын ниити чуртталга черин безин доктаамал арыг тудуп турар.

Дүштеки чем мурнунда учётчик Степан Дангаа шөлдеп чедип келгеи.

— Механизаторлар дүүн кайы хире ажыл кылып каапканнарыл, Степан?— деп, поварлар сонуургап айтырдылар.

— Багай эвес ажылдааннар. Ынаар бир 82 гектар кызыл-тас тараан шөлдү билир силер ыйкаан...

— Билир бис, дүүн дүштеки чем чедирип чораан бис.

— Ам ол кызыл-тас бүрүнү-биле кестинген. Ону Абрамов Гончаров, Лялин оларның агрегаттары кезип каапкан болгай.

Степан бичии дыштанып алгаш, комбайнерлериниң трактористериниң учёт карточкаларын долдуруп эгелээн. Бригадир суурдан автомашиналыг ээп келген. Уруглар продуктуларны машинадан дүжүрүп ап турган.

— Ажылывыстың түңнели кандыг-дыр?—деп, бригадир Маннай-оол учётчиктен айтырган.

— Бо-дур, көрүп көрүцер — дээш, ол аңаа медээ тудускан.

Олар ийилээн олурупкаш, көргүзүг самбыразын чаартып эгелелдилер. Самбыраның үстүнде улуг үжүктер-биле: «1870 гектарны кезер ужурлуг. Кезип алганы 1580 гектар. Хүнде 25 гектарны кестиргген Александр Абрамовтуң агрегады мурнап турар» деп бижээн.

Ооң соонда Степан биле Михаил агитхуудус үндүрериниге белеткени бергеннер. Агитхуудус болза ажаап алыышкынның баштайгы хүннериниден эгелээш бүгү-ле чаа болгаш ажаап алыышкынны дүрген доозарынга дузалап болгу дег үүлдерни нептередип келген. Ооң номерлериниң бирээзинге комбайнерлериң хүлээлгелерин бижээн. Оон соңгаар олар ону канчаар күүседип турарын үргүлүү чугаалап турар.

Агитхуудус четпестерни база оюп эртпейн турар. Бир-ле катап бир комбайнер багай дүжүттүг участоктан бодунуң комбайнын эки дүжүттүг участокка бодунуң туразы-биле апарган. Ол дугайын агитхуудуска дораан демдеглээн соонда ук механизатор частырыын эткен.

Комбайнар соондан трактор волокушалары, аът дырбааштары чоруп турар. Ол болза колхозтуң малчыннарынга саваң белеткеп турары ол. Агрегаттар ажылдап, тараазын кезип, саваңын бөлүп, трактористер Игнат Пичугин биле Михаил Малютин олар аңгыс аңдарып турарлар.

Хову турлаанга дүштеки чем дооступ турда, колхоз даргазы Н. Куулар чедип келген. Дарга бригадир-биле кезек чугаалашкан соонда, бригадир М. Маннай-оол:

— Бөгүн чарыштың түңнели үндүрер бис—деп, чарлады.

Кежээликтей чоок-кавыда механизаторларның хөй кезии чыглып келгенде, колхоз даргазы республикада, районда, колхозта дүжүт ажаап алыышкынының чоруп турарын, ол бригадада Валентин Гончаров, Александр Абрамов оларның агрегаттары 360 — 400 гектар тарааны кестиргенин, колхозтуң ховуларында ам 1100 гектар тараа сыпта арткан, каш-ла хонукта шудургу ажылдаар болза, ону бүрүн ажаап ап болурун чугаалаан.

Эрткен беш хонукта чарышка бирги черни эзлээн А. Абрамовтуң коллективинге шилчиир кызыл вымпелди болгаш акша шаңналын тывыскан.

Н. ПЛЯСОВСКИХ.

Бии-Хем район.

МАЛЧЫННАРНЫҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ ЧУГУЛА СОРУЛГА

Бижилер дугайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың улуг сагыш салыышкынының магалыг чаагай үре-түңнелдерни берип турарын бистиң республиканың чижээнден көрүп болур. Школаларның, уруглар, культура-чырыдыышкын албан черлерининг, эмнелгелерниң четкизи чер бүрүде өскен. Электри, радио, ном, солун, сеткүүл араттарның хүн бүрүнүң амыдыралынче ханылап пептерээн.

«Кандыг-даа планны чедишкиниг күүседиринче эң-не ынаныштыг орук—кижилерниң коллективте эки тургустунган кижизидилгези, оларбиле дириг харылзаа, оларның дугайында сеткилдиң алызындан сагыш салыышкын болур дээрзин нажан-даа утпас кылыр сактып алыр херек...» деп СЭКП ТК-ның июль Пленумунга эш Л. Ф. Ильичев бодунуң илеткелинге чугаалаан. Кижилерге чуртталганың чогуур таарымчалыг байдалын тургузуп бербейн тургаш, олардан бедик түңнелди негээри берге деп үүве билдингир.

Малчыннар дугайында сагыш салыышкыны бисте улуг. Тожуда, Эрзинде, Өвүрде, Мөнгүн-Тайгада болгаш өске-даа черлерде малчыннарның ажы-төлүнге күрүнеиин күселиби-биле уруглар албан черлерин ажыткан. Оон ангыда школаларның интернаттарында 7300 хире өөренкичилер күрүне хандырылгазында турар, оларның хөй нурузу малчыннарның уруглары болур.

СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирин ёзугаар республиканың чер-чер Советтери малчыннарның амыдырал-культура хандырылгазын экижидеринче улуг кичээнгейни салып турар апарганнар. Өвүр, Тожу, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик район Советтериниң сессияларында чоннуң амыдырал-культура хандырылгазының болгаш тудуг база чаагайжыдылга талазы-биле айтырыгларны чугаалажып тура, малчыннарның амыдырал-чуртталга болгаш культура хандырылгазын экижилериниде чедер, четпес ажылдарны түңнеп көрген.

СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң соонда көдээ чурттакчыларның культура-амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле Чөөн-Хемчик райкүүском чогуур хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону амыдырала боттандырып турар. Эң ылаңгыя «Большевик» колхозтун-баштаар черинин малчыннар дугайында сагыш салыышкынын колхозчулар улуг өөрүшкү-биле чугаалажып турарлар. Бо көдээ ажыл-агый артелинин хойжу бригадаларында болгаш фермаларында он-он чаа бажыңнары, кызыл булуннары, чунар бажыңнарны туткан.

Бо колхозтуң Даштыг-Тейде сүт-бараан фермазы 1963 чылдың бирги чартында «Колхозчу араттарның болгаш совхозтар ажылчыннарының бажыннарына эң эки чуртталга дээш база көдээнин чурттакчылыг черлерининг чаагайжыдылгазы дээш» социалистиг чарышка эң эки түңнелдиг болган. Фермада чунар бажын доктаамал ажылдап турар, чуртталганың бүгү бажыңнарын эки ееттээн. Ферма электрижиттинген, механизастаттынган, радиолуг, кызыл булуннуг, библиотекалыг. Ферманың төвүнде хөй ыяштарны тарып олуртукан.

Ол-ла ройнуң «Сүт-Хөл» совхозу (директору эш Соловьев) СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирин күүседири-биле көскү ажылдарны чорудуп турар. Совхозта бо чылын малчыннарга ийи-ийи квартиралыг 15 бажыннарны, 12 чунар бажыңнарны, 12 кызыл булуннарны тудары, 4 сүт-бараан фермаларын радиожудары. 12 хойжу бригадаларны радиоприёмниктер-биле хандырары көрдүнген. 15 чаа өглерни малчыннарга зерип кылып берген. Амгы үеде бо хемчеглер чедишкиннии-биле боттанып турар. Малчыннарны үлетпүр болгаш ачы-чем бараанныры-биле үзүк чок хандырар дээш ийи лавка, алды кезек черде тускай ларёктар ажылдап турар. Совхозтуң талазындан ап чоруткан бо хемчеглериниң түңнелинде, эң ылаңгыя Ак-Даш, Сарыг-Булун. Ишкин фермаларында малчыннарның культура-амыдыралы мурнукузундан экижээн.

«Чыраа-Бажы» совхоз бар бажыңнарга немештир малчыннарга 7 чуртталга бажыңнарын, сүт-бараан фермазында ийи өг-бүле чурттаар бир бажынны дооскан, өске үш бажыңнарны ноябрь 10-нун бетинде доозар дээш ажыл хайныгын турар. Оон ангыда малчыннарга тудуп турар бөдүүн хевирнин 20 бажыннарындан 15-ти доозупкан. Өртен сес өг-бүленин өглериниин дериг херекселин чаарткан. Фермаларда болгаш хойжу бригадаларда тудуп турар 6 кызыл булуннарның бежин, 9 чунар бажыңнарның чедизин дооскан, артканнарының тудуу доостур чыгаан. 3 сүт-бараан фермаларында, 6 хойжу бригадаларда дерги садыын организастаан, бир автолавка база ажылдап турар. Совхозтуң малчыннарынга кино, концертти көргүзүп, лекция, беседаларны номчуп турар, оларда медицина ажылдакчылары күзенчиг аалчылар апарган.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазында малчыннар чурттаар ийи өрээлдиг 2, чаңгыс өрээлдиг 3 бажыңнарны тудуп турар, ферманың кудумчулары арыг, тарымал ыяштардыг, ниити ферма болгаш чуртталга бажыңнарын арыг-шевер тургузар талазы-биле көскү ажылдар чоруттунуп турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозу малчыннарның септезе чогуур 30 бажыннарының 21-ин септээш, печкаларын салып, чугайлаан. Хойжу бригадаларның төвүнде ийи-ийи өг-бүле чурттаар 4 бажыңнарны тудуп дооскан. Ол-ла районнуң «Тээли» совхозу ийи өг-бүле чурттаар бир бажынны база туткан, оон ангыда малчыннарга 12 чаа өглерни зерип кылган.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазынга болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны Тожунуң «Совет Тыва», Өвүрүнүң «Кызыл тук» колхозтарында, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында эки организастап турар.

Мооң-биле чергелештир чамдык чер-чер Советтериниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары шак бо чугула ажылче чогуур кичээнгейни салбайн турарындан малчыннарның амыдырал-культура хандырылгазында дыка улуг четпестер бар.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң (даргазы эш Бурбү, көдээ Совет (даргазы эш Шагдыр) Улаатай болгаш Мугурда хойжу бригадаларының төптеринде чуртталга бажыңнарының септелгезин кылбаан, чамдык бажыннарның печкалары болгаш соңгалары кижи чурттаар аргажок. Кужур-Чыраада сүт-бараан фермазынга тудар чуртталга бажыннарының тудуун эгелээри-биле материалды чаа сөөртүп эгелээн, фермаларда чунар бажыңнар септеттинмээн, а ийи хойжу бригадаларда болгаш бир фермада чунар бажын шуут чок. Бо колхозтуң Арыг-Бажында сүт-бараан фермазында малчыннарның чурттаарынга болгаш ажылдаарынга таарымчалыг бүгү тудуглар бар. Ынчалза-даа бо фермада септелге кылдынмаан. Районнуң чамдык малчыннары оларга тудуп берген бажыннарынга кызын чурттавайн турарлар, үүге дээрге колхозтар ындыг бажыңнарны 2—3 чыл мурнунда туткаш дооспаан. Өвүр районнуң малчыннарын, ылаңгыя чайгы үеде бараан аймаа-биле дыка багай хандырып турган. Чайлаг-Хемде, Хоолуда малчыннар чайын автолавканы шуут көрбээннер. Ол ышкаш дерги садыын база организаставаан.

Малчыннарның амыдырал хандырылгазында бо четпестернин чылдагааның тодаргай илередип, ону дораан чайладыр дугайында Өвүр райсоветтин чоокта чаа болуп эткен сессиязы чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Малчыннарның хандырылгазынче чогуур к

Хөй-ниитиге даянгаш

Социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыр болгаш сайырангайжыдар, күрүнеин эргелеп баштаарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун улуртурунга бүгү хамаатыларны идепкейлиг киириштирер, күрүне аппарадынын ажылын эжижидер болгаш оон ажыл-чорудулгазынга улустуң контролюн күштелдирер — коммунизм тургузуушкунунуң үеликде социалистиг күрүнеиниң хөгжүлдезиниң көл угланыышкыны ындыг болур деп СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Бо айтыышкынны удуртулга болдургаш, Чөөн-Хемчик районунуң Чадаана көдээ Совети болгаш оон күүскому чамдык эки түннелдерни чылдын-на чедип ап турарындан республиканың мурнакчы ажылдыг көдээ Советтериниң бирээзи болуп келген. Бо көдээ Советтиң ажылы депутаттарының, доктаамал комиссияларының, ажылчы чоннарның хөй-ниити бот-башкарылгалыг организацияларының болгаш массаның киржилгези-биле чоруттунуп турар.

Советтериң ажылын эжижидер, ажылчы массаны күрүнеиниң ажыл-чорудулгазынга киириштирери-биле Советтериң составын үргүлүү чаартып турары чугула деп айтыышкынга үндезилээш, Чадаана көдээ Советтиң 25 депутаттарының 45 хуузу бо чылын бир дугаарда депутатка соңгуткан.

Көдээ Советтиң ажылынын чедиишкинниг болуруунуң көл даянгылажы депутаттарның ажыл-чорудулгазы болур деп үүлүү эрткен чылларның дүржүлгазы көргүскен. Моңу барымдаалаш, баштай-ла депутаттарның сургаалдалыг хуралын, семинарын күүсконм эрттирип, анаа депутаттарның эрге-хүлээлгелерин чугаалашкан болгаш дүржүлгалыг депутаттар боттарының ажыл-чорудулгазының дугайында арга-сүмезин чугаалаан.

Көдээ Советтиң депутат бүрүзүн ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларында таарыштыр тургускан. СЭКП Тыва өбкомунуң V пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар, ажыл-агый планнарын чедиишкинниг күүседир дээш колхоз баштаар черинин болгаш көдээ Советтиң чорудуп турар ажыл-чорудулгазынга депутаттар улуг күш болуп турарлар. Депутаттар М. Доктугу, М. Чамыян, Х. Деспилдей олар көдээ лекторлар бөлүүнүң кежигүннери болуп, партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын, иштики, даштыкы байдалды чонга тайылбырлаар талазы-биле кеску ажылды чорудуп турарлар.

Депутаттар сессияларны белеткээринге доктаамал киржип, күүсконмун, Советтиң база үстүү органнарының айтыышкын, шиитпирлерин чонга таныштырарын идепкейлиг чорудуп турарлар. Амгы үеде депутаттар шуптузу соңгукчулар мурнунга отчеттарын бергилээн, а чамдыктары харын-даа 3 — 4 катап отчеттаннар.

Эрткен соңгулда үезинде соңгукчулардан 17 чагыглар кирген. Күүсекчи комитет чагыгларны чогуур үезинде түннеп, күүседир хемчегларни ажылдап кылган болгаш сессияга бадылаан. Чагыгларның көл угланыышкыны чоннуң амыдыралчуртталгазын эжижиринче болгаш тус черниң экономиктиг хөгжүлдезинче угланган. Чагыглар ёзугаар сүт-бараан фермазын механизастаан, бот-оруула-чарылгалыг хойжу бригадаларның төптеринге чуртталганың болгаш амыдырал хандырылганың тудугларын кылып, малчыннарга аъш-чеминиң болгаш үлетпүр бараннарын чедирерин эжижидип, оруктарны болгаш Бажын-Алаак суурның чанында Чадаана хемниң көвүрүүн септээн, чуртталга бажыңнары шуптузу радиожуттунган.

Бажын-Алаак суурну чаагайжыдарыңче көдээ Совет, ооң чогуур доктаамал комиссиязы болгаш кудумчу, квартал комитеттери улуг кичээнгейни салып турар. Амгы үеде суурда 9217 дөс янзы-бүрү ыяштар тарып олуртунган. Колхозчуларның бажың бүрүзү крышалыг, кладовкалыг, херимниг болгаш огородтуг. Колхоз бо чылын хойжу бригадаларга чуртталганың 12 бажыңнарын, 4 кыызыл булуңнарны, 5 чунар бажыңнарны тудар планныг. Амгы үеде бо ажылдар колдуунда дооступ турар. Колхозтуң тускай эртемниглеринге Бажын-Алаак суурда ниити чуртталга бажынын тудуп турар. Ооң аңгыда бо чылын 15 бажыңнарны херимнээн, 9 кудуктарны септээн болгаш 3 чаа кудуктарны каскан, чурттакчыларның дилээ-биле 5 бажыңнарның шелүн делгемчидин, улай тутканн.

Бажын-Алаак суурда 14 кудумчу комитеттеринде 23 колхозчулар ажылдап, көдээ Советтиң ажылынга улуг дузаны көргүзүп турарлар. Кудумчу комитеттери часкы ыяш тарылгазын чедиишкинниг организаттаан, 900 дөс ыяш олуртур турган, 3614 ыяшты олуртканн. 5699 метр штакетниктерни, суурнуң кудумчуларында эрги көвүрүглерни септээрин болгаш чаа көвүрүглерни тударын, олуртканн ыяштарының суггарылгазын организастаары-биле квартал комитединиң даргазы эш М. Содунамның удуртулгазы-биле чээрби хире кижи эрги буга унун аштааш, сугну бадырган.

Мир кудумчузунда Иргит Эрелчин даргалаан кудумчу комитеди ындыг чоннуң культура-амыдыралын, уругдарыгның өөредилгезин болгаш арыг-шеверни эжижидер талазы-биле чугула ажылды чорудуп турар. 1963 чылда ол кудумчуга 347 дөс ыяшты олуртканн, бажын бүрүзү эки чазгайжыттынган, чүүнду төгөр 40 оңгарларны кескан.

Карл Маркс кудумчузунда кудумчу комитеди ол кудумчунуң чаагайжыттынмайн турган черинге 171 дөс ыяшты олуртуп, 459 метр штакетникти кылып, 4 арыгланыр бажыңнарны тутканн. Улуг-Алаакта № 2 хойжу бригаданың төвүнде депутат О. Шынгыр-ооллуң удуртулгазы-биле 147 ыяштарны олуртканн.

Суур чаагайжыдылгазынга комитет кежигүннери О. Оржунмаа, О. Кончукчап эки киришкеннер. Карл Маркс кудумчузунуң комитеди март айдан бээр ниити чоннуң хуралдарын 5 катап чорудуп, анаа ажыл-агыйның болгаш культураның янзы-бүрү айтырыгларын чугаалашканнар. Кудумчу комитеттери боттарының чорудуп турар ажылының түннелин көдээ Советтиң күүскомунга дыңнадып турарлар. Күүском кудумчу, квартал комитеттериниң бүгү составы-биле кады оларның сургаалдалыг хуралын эрттирген. Кудумчу комитеттеринде Тыва АССР-ниң хоорайлар, суурлар болгаш көдээниң кудумчу база квартал комитеттериниң дугайында дүрүмүн удуртулга болдуруп ажылдап турарлар.

Суурда цинтиниң шугуму-биле чоруттунуп турар ажылдар ыяавылл кудумчу болгаш квартал комитеттериниң киржилгези-биле эртин турары ол организацияларның чон ортузунда улуг ат-алдарлыг болуп турарын херечилеп турар.

Кудумчу комитеттери колхозчуларның хуулда малының кадалын организастаан, малдың янзы-бүрү аарыгларынга улур тарышкынны чорудар, төрүвээн аныяк шээр малды ангылаар, 47 км узун дурттуг тараа, сиген кажаазын тудар талазы-биле улуг ажылды чорутканн.

Көдээ Совет бодунуң девискээринде турар эш-хуузунуң судунуң болгаш дружина чөвүлелиниң ажылын эки удуртуп турар. Хөй-ниитиниң бот-башкарылгалыг бо организацияларында 129 кижи бактаан турар. Эш-хуузунуң судунга киргилээн херектерни чогуур өйүнде чугаалажып көрүп, эш-хуузунуң суд хуралдарында 80-ден 200 чедир колхозчулар олуржуп турар. Ындыг чоруктун кижизидикчи ужур-дузазы улуг. Эш-хуузунун суду болгаш дружина чөвүлели чоннуң ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарны база чорудуп турарлар.

Көдээ Советтин чоокта чаа болуп эткен сессиязында дружина чөвүлелиниң даргазы эш Х. Сямдаңның илеткелин дыңнап чугаалашкан, дружина ажылын эжижидер талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Көдээ Советте хереззеннер чөвүлели 9 кижи составтыг ажылдап турар. Бо чөвүлел хереззеннерни колхоз будүрүлгезинге киириштирер, өг-бүленин культура-амыдыралынын деннелин бедидер дээш тодаргай ажылды чорудуп турар. «Культураның өдаа» хана солун хереззеннерни культура дээш демиселин доктаамал чырыдып, чедер, четпестерни илередип турар. Колхозчу аныяктарның хеп быжар болгаш даараар бөлүүмү тургузтынган. Ооң аңгыда хереззеннер чөвүлели «Ситец балын» организастаан, аңаа эң эки хевирлиг хеп даарап кеткеннерни шаңнаан. Хереззеннерниң күжү-биле чазын 125 гектар черниң хараганын аштаан.

Школа болгаш уруглар яслизинде төрелдер комитеттери, клуб база библиотека чөвүлелдери боттарының онаашкан ажылдарын база багай эвес чорудуп турарлар. Культура албан черлериниң активчилери бригадаларда, фермаларда көжер библиотекаларны организастаан, кыгыннарны кино, концертке чалап келдирип турарлар.

Советтиң сессиялары болгаш күүскомнуң хуралдары өй-шаанда шынарлыг эртин турар. Аңаа ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын чугаалажып, оны эжижиринче чогуур хемчегларни ап чорудуп турар.

Советтиң девискээринде «Искра» колхоз болгаш школаның, эмнелгениң, культураның, садыгның албан черлери чылдын-на эки түннелдерни чедип ап турар. Колхоз экономика талазы-биле республиканың мурнакчы шыдалдыг колхозтарының биреэзи апарган. 1962 чылда колхозтуң орулгазы 364971 рубль чедир өскен. Бир күш-хүнге 61 көп, 1, 110 кг тараа онаашкан.

Агаар-бойдустуң үнүш-дүжүтке таарымча чок үезин тураа-даа, чадаанажылар бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп, чамдык черлерниг га бүрүзүнден 8—12 центнер дүжүттү ажаап ап турарлар. Дүжүт ажаап алыр болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле көдээ Советтиң девискээринде турар «Искра» колхоз—Чөөн-Хемчик районда мурнакчыларның бирээзи. Хову ажылында мурнакчы комбайнерлер Ш. Кертик-оол, С. Комаадыр, чоланчы А. Ондар оларның ады бүгү районда билдингир. Тараа, сиген ажылының чедиишкинниг чоруп турарында көдээ Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссианың (даргазы, сигенчилер звенозунуң удуртукчузу Х. Деспилдей) улуг-хуузу биче эвес.

Тараа, сиген ажылдарының үезинде бригадаларда агитхуулустар, «Молние» болгаш «Крокодил» деп сатиралыг хана солуннар база «Дүжүт» деп хана солун доктаамал үнүп турарлар.

Үстүнде чедиишкиннер-биле чергелештир Чадаана көдээ Советтиң ажыл-чорудулгазында чамдык шыңгыы четпестеер бар. Чүл дизе, ол Советтиң девискээринде турар «Искра» колхоз бирги чартык чылда күрүнеге дук болгаш сут садарының планын күүсетпээн. Ооң аңгыда 100 баш төрүүр малга онааштыр мал төлүн камгалап ап турары куду болган. Колхозтуң эң тараалаң участогу—Кара-Талда хову бригадазында ажыл багай. Часкы үеде механизаторларга дыштанар болгаш чурттаар талазы-биле бүгү байдалды тургускан тураа-даа, ол чорук ам читкен, механизаторларның чурттаар чери арыг-силиг эвес.

Чоокта чаа көдээ Советтиң сессиязында школа септелгезиниң болгаш дружина чөвүлелиниң ажылын чугаалажып көргеш, дыка хөй четпестерни илереткен. Ылаңгыя школа септелгезин багай чоруткандан баштайгы үеде ону күрүне комиссиязы хүлээп албаан. Көдээ Советте дружиначылар ажылын арай кошкадыпканындан мал оорлаар, арагалаар чоруктар бар апарган. Көдээ Совет малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам эжижидер дугайында партия өбкомунуң V пленумунун шиитпирин ам-даа четпес күүседип турар.

Бо-ла бүгү четпестер, көдээ Совет болгаш оон күүсекчи комитеди, оон активтери оларның мурнунда туруп турар сорулгаларны күүседириңче бүгү күштү ажыглавайн турарының дугайын чугаалап турар.

Тарааны чидириг чокка ажаап алыр, малга быжыг чем-суурну тургузар, күрүне мурнунга боттарының планныг хүлээлгелерин күүседир, чоннуң амыдырал-чуртталгазын эжижидер талазы-биле дыка улуг сорулгалар туруп турар. Ону чедиишкинниг күүседирде, бүгү бар күштү эвилелдээри негеттинер.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң өргүлдүзүнүн улуг инструктөру.

ХҮЛЭЭП АЛДЫНГАН

ЛЕНИНГРАД университединиң калбак бетон чадаларын өрү кылаштап бар чорда, Күжүгет Байындыктың сеткил-сагыжы улам-на хайныгып, дүвүреп келген. Аңаа мында бүгү-ле чүве чаа болган: хөй-хөй эжиктерлиг дорт коридорлар-даа, улуг-улуг соцгаларлыг делгем, чырык өрээлдер-даа, башкыларның ширин арын-шырайы-даа Күжүгетке ынчаар сагындырган.

Күжүгет Байындык тыныжын оожумнадып алгаш, деканаттың эжиин ажыкташ, бозаганы арта база берген. Ол менди айтыргаш, оон ыдай чүү-даа ыыттавайн. Ленинград университединиң физика факультединиң деканының оралакчызы В. Вальковка документилерин дужаап берген. Оларны номчуп көргеш, Вальков холдарын чада тутканн:

— Озалдап каап-тыр сен, күжүр дуңмам. Билдириишкиннер хүлээп алырын доозуп тур бис. Бөгүн бирги экзамен.

— Мен физик болуксап тур мен. Бо чылын хүлээп „алырының экзаменнерин июль айже шилчидипкен деп билбээн болгай мен. Экзаменнерни ийиги ээлчегде дужаар улус-биле кады дужаарын чөпшээреп көрүңер.

— А ийиги ээлчегниң улузу даарта дужаап эгелээр болгай.

— Ажырбас, даарта дужаар мен.

Консультация, белеткел чокка дужаары берге деп турда-ла, Күжүгет дужаар мен деп кызыткан.

— Ада-иемниң дунмаларымның мени канчаар үдеп турганын билген болзунарза... Бистиң өөвүс ишти көвей — чедиг кижи бис. «Диплом чокка ээп келбе» деп чагаанар. Бистиң өөвүс иштинде дээди эртемниг кижи чок болгай — диген. Оон элээн каш минута иштинде шыпшып апарган.

— Кызылга үш чыл иштинде заводка ажылдадым. Ажылдавышаан, онгу классты доостум. Мен физикага кончуг ынак турган мен. Школага бо эртемге чүгле «бештер» ап турдум. Бо-дур, көрүп көрүңер даан — диген, ол Вальковтуң мурнунда чыткан бышкан билигниң аттестадынче айыткан.

Карактарының чаштары бүлдеңейнип бадып келген оолче көргеш, Вальков чугаалаан.

— Дыка-ла кызымаккай-дыр сен аа, ам канчаар, чүгле мынчаар дугуржуп алыыл: бир эвес киреринин экзаменнерни чедиишкинниг дужаап, конкурсту эртип алзыңза, школага өөренип турганың ышкаш, чүгле «бештерге» өөренир херек.

— Ийе, мени дээш сагыш човаваңар — деп сагыш-сеткили хайныккан Күжүгет деканның оралакчызынга бүзүреткен.

ЫРАККЫ Тывадан келген оол, Күжүгет Байындыкка даарта киреринин экзаменнерин дужаарын декан чөпшээрээш, оон документилерин хүлээп алган. Киреринин экзаменнерин дужаап келген оолдар, кыстар дораан-на таныжып алганнар. Ол чаа эшеорлер апарган. Экзаменниң бүдүүзүнде Күжүгет шуут олура хонган. Шынап-ла корабльден балче келген деп чугаалап турары ышкаш, даарта ол бирги экзамен дужаар.

Факультеттиң хүндүскү салбырынга үүгле 350 кижи хүлээп алыр турган, а киреринин үзээн кижилер оон оранчок көвей болган.

Конкурс эгелээн. Физик болурларның бирги экзамени — физика. Бо шылгалда-даа шыңгыы-ла болган, дыка хөй кижилер ол шылгалданы шыдавайн, эстин чыдып калгылаан. Чажыдан турала болун эртемге турасказадыр деп бодап алган, бодунуң сорулгазынче дидим болгаш шудургу чоруп орган. Тывадан келген бо оолдуң төлептиг харыызынга экзаменаторлар өөрээннер.

Күжүгет Байындыктың экзаменге харыызының дугайында ассисент Г. Хвостенко мынчаар чугаалай-дыр:

— Күжүгет бирги курстуң студентизи дег харыылаан. Ам безин ынчаар харыылап турар кижи студент болуру чигзиниг чок.

Күжүгет эки демдектериниң долу балдарын алза-даа, ам-даа конкурс бар. Ынчангаш ол ам ректорнуң кабинединиң эжиинде турары ол.

— Күжүгет Байындык кир — деп үн дыңналган.

Университеттиң ректорунуң мурнунда оон хуу хөрээ чыткан.

— Байыр чедирип тур мен, Күжүгет!— деп ректор хүлүмзүрүп чугаалаан.

— Таанда, шынап-ла хүлээп агланы ол бе?— деп боду безин билбейн чугаалаан.

— Ынчанмайн канчаар, сени хүлээп алган — деп, ректор катаптаан.

Күжүгет Байындык ышкаш мындыглар эртемниң чадазынче бар чоруурлар. Олар атомну чагырып аар, черниң болгаш космостуң чажыттарын шинчилеп тыварын, кижиниң бойдусту чагырып алырын үзеп чоруурлар.

Байындык университеттен ааскежиктиг үнүп келген. Аңаа хуиге чайынанган асфальт-даа, чиңгир-көк аяс дээр-даа, ногаан ыяштар-даа, оон чаны-биле эртип турган кижилер-даа — шупту чүве эргим болгаш чүрекке чоок болган. Ынчангаш ол кандыг-даа чылдагаан чокка каттырып, өөрүп чораан. Чурттала , демисел болгаш тиилелге-биле ооң чүрээ долдунган, Күжүгет чоогунда турган почта салбырынга чүгүрүп чеде бергеш, аалынче телеграмма чоруткан «Эргим авай, хүлээп апты. Күжүгет Байындык».

А. ТАРЧОКОВ.
Ленинград хоорай.

Үрезин белеткели

Каа-Хем районда «Коммунизмче өрүк» көдээ ажыл-агый артелиниң тараажылары болгаш механизаторлары көдээ ажыл-агый культураларының байлак дүжүдүн өстүрер дээш бо чылын шудургу ажылданнар. Беш чартык муң гектар хире шөлде тараа культураларының эки дүжүдү өстүртүнген. Чамдык участоктарның бир гектарындан 15 — 18 центнерни ажаап ап турар.

Бо хүннерде артельдиң ховуларында ажыл хайныгып турар. Комбайнерлер Улуг Октябрьның 46 чыл ооңга алдар болдурган чарышты калбартыышаан, дүжүт ажаап алыышкынын чоокку хүннерде доозарын шиитпирлээн. Анатолий Стародумов баштаан бешки хову ажылының бригадазының коллектизи баштайгы күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Ында 1460 гектар шөлге тараан тараа культураларының кезилдези бүрүнү-биле доозулган. Бригаданың тараажылары 66 муң пуд тарааны күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чоруткан. Механизаторлар ам кожазында бригаданың тараазын кестирип, оларга дузалап турар.

Колхозтуң төп складының девискээринге ажаап алыышкын агрегаттарындан тараа үзүктел чок кааш турар. Ону аңаа дүрген арыглааш, тараа хүлээп алыр черлерже чорудуп турар. Артельдиң кежигүннери 1964 чылдың тарылгазынга үрезин урарынче бо хүннерде улуг кичээнгей салып турар. Колхозтуң хоочун тараажызы Терентий Федорович Сарапуловтуң удуртулгалы-биле үрезин тарааны «ОС-4,5» деп машинада арыглаан турар. Колхозтуң үрезин урар складтарында 650 тонна үрезини уруп, оон 120 тоннаны чажын тарыырының шынарынга чедир арыглаан.

Тарып боозадылга

Зоотехник Сарыглар Окчаа «Тиилелге» совхозка чоокта келгеш, хой ажылының бригадиринде ажылдай берген. Ийи муң ажыг хойну тарып боозадыр ажыл озалдап турган. Чаа бригадир ук ажылды бодунуң харыысалгазынга алгаш, дораан организастап эгелей берген. Сентябрь 26-га чедир 470 ажыг хой тарыттынган.

Тарып боозадылганың тус-тус коданнар аайы-биле график-планын тургускаш, хүн бүрүде 40 — 50 хойну тарып турар.

Хой агарлаашкыны база организастыг чоруттунган. Совхоз күскү кыргылдада 7,5 тонна дүк алыр планныг турган болза херек кырында 8, 4 тонна болган. Оон түннелинде совхозтуң 27 тонна дүктү күрүнеге дужаар онаалдазы 28 тонна 600 кг кылдыр ажыр күүсеттинген. Ирт кадарчызы К. Дажы-Серен ирт бүрүзүнден 2 кг 330 грамм, М. Калчан бир кодандан-на 2 кг 80 грамм дүктү ап, багай эвес түннелдиг болган.

В. АРАКЧАА.
Таңды район.

Күүсеттинмейн барган

Хуу чурттакчыларның малын организастыг кадатка киирер дугайында Тоора-Хем көдээ Советтиң күүскомунга депутаттар, чурттакчы чон үргүлчү-ле саналдап келгеи. Ынчалза-даа ол саналды көдээ Советтиң күүскому херекке албайн келген. Чурттакчыларның хуузунда малы кудумчуларда хайгаарал чок чоруп, тараан ыяштарны үреп, суурну чип-биле бокталдырып келген.

Хамаатылар боттарының бүгү ыттарын дугаарладыр болгаш бажыңнарының чанынга баглап кадагалаар дугайында бо чылдың январьда-да радиога чарлаан. Ынчалза-даа суурнуң ыттары амга чедир өөр-өөр болуп алган чорбушаан. Ол чорук почтачыларның ажылынга дыка шаптыктыг болуп турар.

Тоора-Хем көдээ Советтиң күүскому болдунун шиитпирин кажан күүседип, чоннуң негелдезин хандырар ирги?

Н. ОЮН.

ТУДУГ АЖЫЛЫ ХОЖУДААН

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң Кара-Хаак салбырында тудуг ажылы дыка хожудап турар. Бо чылын Кара-Хаакка он аал ишти чурттаар бажыңнар тудар дээн болза, оон чүгле ийизин шала туткан, оларның печкалары салдынмаан, соңгалары шилдеттинмээн, шалаларын дозулаваан. Шынында ол бажыңнар Саян ындындан эккелген, чүгле эптей салыр кылдыр белеткеп каан болган.

Чамдык ажылчыннар бажың-биле хандыртынмаан турда-ла, салбырның эргелекчизи эш Шомин тудугже кичээнгей салбайн, хөй тудугларны планын үскен. Кыштагларга тудар дээн бажыңнарның чаңгызындаа тутпаан.

Ол ышкаш кажаалар септелгези база хожудап турар. Сүт-бараан фермазының инектери кала кыштаары билдинмес, кажаа септеттинмээн. Ферма турар черлерде өдек бөлдүнмээн.

Чурттала тудуу чугула айтырыг болгай. Бир эвес кижилер таарымчалыг бажың-биле хандыртынар болза, үүгле оларның чурттаарынга эки болур эвес. ниитиниң ажылыга киржиринге база дузалыг болур.

О. ЕНДАН.

ӨДЕК-ЧЕР ИРИНДИЛЕР—ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Академик Т. Д. Лысенконуң аргазы-биле өдек-чер ириндилери белеткээриниң болгаш ажыглаарының аргазын «Горки Ленинские» деп, шенелде-шинчилел ажыл-агыйында ажылдап кылган.

50 гектар хемчээлдиг ховуга ның талазы-биле бир тонна эки өдекке дең болур.

«Горки Ленинские» деп ажыл-агыйга өдек-чер ириндилерни ажыглаанының түннелинде сөөлгү чылдарның дургузунда бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү ийи катап көвүдээн.

Ында гектар черден ортумаа-биле күзүн чажар кызыл-тасты 30 болгаш оон-даа хөй центнерни, чигир сөөклазын — 442 — 523 центнерни, морковьту — 450 — 500 центнерни, картофельди — 160 — 170 центнерни, силос кылыр чочак-тарааны — 250 — 320 центнерни, чочак-тарааның үрезинин — 30 центнерни ап турар.

Бо чылын чай кончуг кандаашкынныг болза-даа, «Горки Ленинские» деп ажыл-агыйга гектар черден ортумаа-биле кукурузаның 550 центнер ногаан массазын алган— ол болза кожазы колхозтарның болгаш совхозтарның алганындан ийи катап хөй болуп турар.

Үк ажыл-агый чемишчидилгени хереглээриниң мурнунда гектар черден ортумаа-биле 15 центнер чемгерилге единицазын ап турган, ынчаарга ам — 40 болгаш оон-даа хөйү ап турар.

ЧУРУКТАРДА: 1. Иринди белеткээри-биле шилип алган участокту тарып турары. 2. Олче өдекти сөөртүп турары. 3. Сөөртүп эккеп төккен өдекти холуп турары. 4. Минералдыг ириндилерни немеп турары. 5. Иринди белеткеп турар участокту кезе бастырып турары.

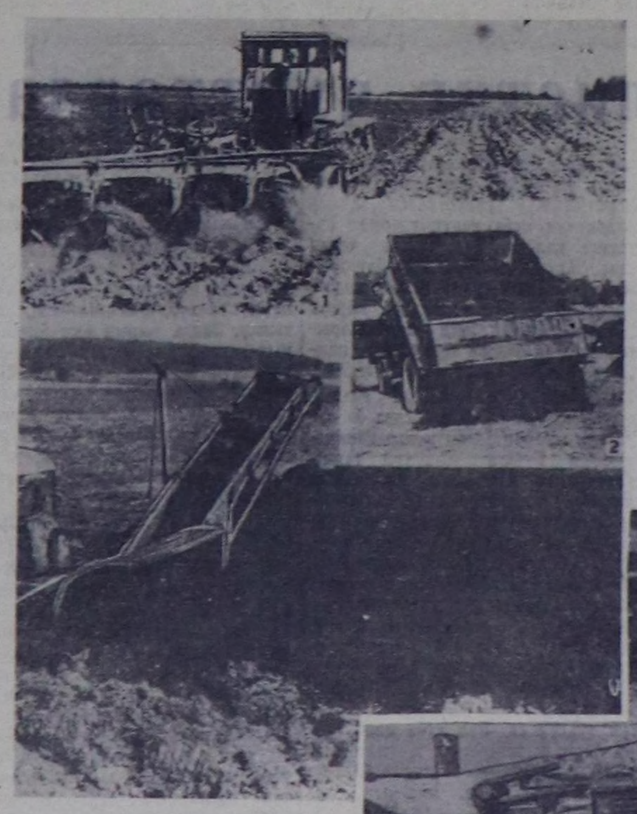

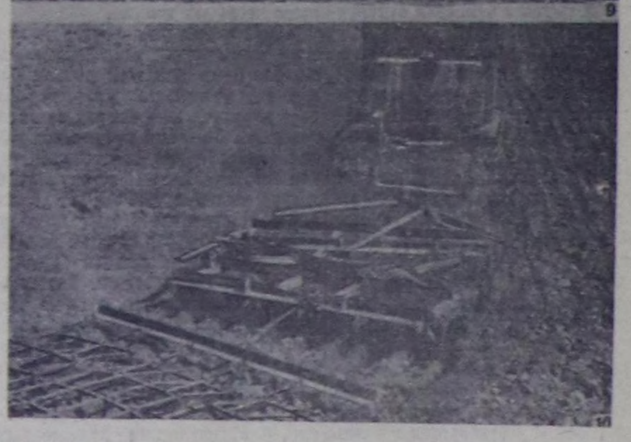

0,5 гектар шөлдү шилип алгаш, 250 — 300 тонна өдекти аңаа алпарып төккеш, холуй булгаар болгаш дески кылдыр эжип каар. Өдектиң кырынга 20 тонна фосфорит далганын болгаш 30 тонна хоюг чугайны урар. Ол органиктиг-минералдыг холуксааны хамызы 15 сантиметр кылдыр хөрзүнге холуй тарыптар болгаш чемишчидилге хөрзүн-биле эки холушсун дээш, кезе базар илиир-биле демги участокту илиртээр. Иринди белеткеп турар шөлдү өдек суу-биле бир катап суггарар.

Белен болган ириндини бульдозер-биле бөле иттирип алыр, херек апаргаи чергези-биле ону шөлдүң янзы-бүрү участоктарынга чаштырар болгаш кезе базар илиир-биле хөрзүнче хөмдүрер.

Бир тонна иринди бүрүзү бодунуң чемишчидилгелиг шынарызы-биле чугайны ыраажы-биле ужуг ажылды чорутканн.

6. Өдек суу-биле суггарып турары. 7. Белен ириндини бөлүп турары. 8. Чаштырар терге-де чүдүрүп турары. 9. Белен ириндини хөрзүнге төп турары. 10. Чемишчиткен участокту чаштырыышкын мурнунда сөөлгү катап кезе бастырып турары.

Фото Н. ЖИГАНОВТУУ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Байырлыг хүлээп алыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Делегейде бирги коҥмонавтыга парижчилериҥ көргүскен байырлалдыг хүлээп алыышкынынга хөй-хөй күрүне ажылдакчылары адааргап болур. Париж солуннар ынчаар бижип турар. «Космоска бир дугаарында четкеш келген кижини парижчилер өөрүшкү-биле уткуп алган»—деп, ындыг эгениҥ адаа-биле башкарыкчы партия ЮНРниҥ органы «Насьон» солун совет космонавт Юрий Гагаринниҥ Парижке чеде бергениниҥ дугайында тодаргай отчётту парлап үндүрген. «Юрийни өөрээшкиннер-биле уткаан»—деп, «Паризьен Либере» бижээн.

«Гагаринге парижчи ура»—деп, улуг эгениҥ адаанга «Юманите» солун Гагаринниҥ Парижте чоруп турарының баштайгы хүнүнүҥ дугайында ийи арын долу отчётту парлап үндүрген. Тайбынче болгаш бүгү улустарның тайбың кады ажылдажылгазынче совет улустуҥ кедергей улуг түткүлү Ю. Гагаринниҥ сөс бүрүзүнден илдеп-дир деп, совет космонавтың интервьюзун бир дугаарында алган, ол солуннуҥ корреспондентизи Пьер Жюан онзалап демдеглээн.

«Гагаринниҥ чугаалап турары бүзүрелдиг-ле-дир, ол болза дензи чок апаар байдалга Черни долгандыр аян-чорукту кылган баштайгы кижидир... Оҥ чугаалап турары бүгү чүүлдерни тодаргай өөренип алган техник ышкаш-тыр, космос делгеме удавас бүгү кижилернии болур деп ол-ла түннелди ол кылып турардыр»—деп, Жюан бижээн.

Үре-түҥнел чок оралдажыышкыннар

СОФИЯ. (СЭТА). Радио дамчыдылгазының болгаш телевидениениҥ айтырыгларының талазы-биле делегей организациязының ниити хуралының XIX сессиязында болгар төлээлериҥ удуртукчузу Н. Ганчовский КҮР-нүҥ төлээлериниҥ сессияның ажылына шаптыктаар дээн оралдажыышкыннарының дугайын «Народна культура» солунга бижээн. Кыдат төлээлер кежигүн дадывырын төлээринден херек кырында ойталаан. Ол-ла үеде КҮР даштыкыга радио дамчыдылгазының санын үгле эвээжедип турар эвес, харын-даа көвүдедип, радио чалгыларын ажыглап, эфирге корум-чурум чок чорукту ындыг янзы болдуруп турар.

Делегей байдалының кол-кол айтырыгларын чугаалажып көрүп сессияга күткүүр дээн кыдат төлээлериҥ оралдажыышкыннары болгаш чепсегленишкинни бүгү-ниити дүжүрери болгаш тайбың дээш 1962 чылда Москвага болган бүгү-делегей конгрезинге ол организациязының төлээлериниҥ ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп бадылап турар чүүлү административтиг чөвүлелдиҥ отчёт илеткелиҥден казыырын чедип алыр дээн оларның салдыныш чок оралдажыышкыны мырыңай үре-түҥнел чок болган.

Кыдат төлээлериҥ баштыңының чугаазында ол организациязының сорулгалары-биле болгаш ажылы-биле капсырлажыр чүү-даа чок болган деп, Ганчовский бижээн. Ол чугаа болза өжээтен карҗы хыйланыышкын-биле долдунган болгаш аажычаңның бүгүде хүлээп көрген нормаларын карҗызы-биле хажыткан чорук болган. Ниити хурал шак ындыг кара-туразында чулчурукчуларны ойтур шапкан болгаш бодунуҥ ажылын чедиишкинниг чоруткан. Кыдат төлээлер мораль талазы-биле бүрүн ангыладыышкынның байдалына таварышкан. Совет төлээлерге өске төлээлерни удурланыштыр тургузар болгаш чарлыышкынны болдурар дээш оларның оралдажыышкынындан үүү-даа болбаан.

УГААН-САРЫЫЛДЫГ ТУРУШ

ТОКИО. (СЭТА). Экономиканы өөренир талазы-биле япон чөвүлел социалистиг лагерьниҥ чурттары-биле Японияның садыглажылгазын идепкейлиг хөгжүдерин айыткан. Бо айтырыгга Япония моон соңгаар АКШче болгаш барыын европейжи чурттарже хая көрүнмезе чогуур деп, чөвүлелдиҥ ажылдап кылган илеткелинде онзалап демдеглеп турар. Япония болза социалистиг чурттар-биле коммерциялыг садыг харылзааларын хамаарышпас чоруктуҥ туружуҥдан калбартыр, ол үеде кол чүткүлү ССРЭ-биле, Кыдат-биле болгаш КҮДР-биле садыглажылганы хөгжүдеринче угландырар ужурлуг.

Социалистиг чурттар-биле Японияның садыглажылгазының айтырыгларын өөренип көөрү-биле ол чөвүлелди 1962 чылда тускай тургускан. «Майнити» солуннуҥ дыңнадып турары-биле алырга, ол чөвүлел үгле салдарлыг саң-улетпүр бөлүктериниҥ эвес, харын-даа чурттуҥ чазак бөлүктериниҥ бодалын илередип турар.

Совет улуска өөрүп четтириишкин

САНА. (СЭТА). Санадан 16 километр черде туруп турар Рахабта улустар аразының чаа аэропорттуҥ ИАР-ның президентизи Абдалла Ас-Салаль ажыктан. Ажыыышкынның ёзулалынга чүве чугаалааш, президент Ас-Салальдың медеглээни болза:

«Бистиҥ политикавыс—ол дээрге тайбыңның политиказы деп, бистер чарлаан болгай бис, ынчангаш биске дузалап турар бүгү-ле кижилерге найыралдың холун сунуп тур бис. Эҥ-не улуг самолёттарны-даа хүлээп ап шыдаар, Йеменде улустар аразының баштайгы аэропорттуҥ ажыды турар-дыр бис. Моҥа совет тускай эртемниглер йемен техниктер-биле демнежип тургаш тургускан. Бистер совет улуска улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис».

КНО-нуҥ Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гананың даштыкы херектер министри Коджо Ботсио КНО-нуҥ Кол Ассамблеязының пленарлыг хүндүкү хуралынга чүве чугаалааш, өскениҥ девискээрлериндe даштыкы шериг базаларын узуткап чок кылырын негээн. Оҥ чугаалааны болза: «Гана ядролуг чепсектиҥ тарап нептерээринге базала удурланып турар. Кижи төрелгетенниҥ эрге-ажыын барымдаалаш, ядролуг күрүнелер ядро чок болуп турар өске күрүнелерге ол чепсекти дамчыдып бээринден дадагалзаар ужурлуг. Ядролуг чепсекти болгаш ону чедиреринин херекселдерин узуткап чок кылырының болгаш чепсектиг күштерни база аная чепсегленишкиннерни дыка кызырарының дугайында саналды бис база-ла деткип турар бис».

Амдыызында, колониализмни чер кырындан арылдырбаан турда, деколонизацияның айтырыы Каттышкан Нациялар Организациязының кол сагыш салыр үүлдериниҥ бирээзи болуп артар ужурлуг деп, Коджо Ботсио онзалап демдеглээн.

Португали тергиидээшкиннин адаанда туруп турар девискээрлерде, а ол ышкаш Мурнуу Родезияда болгаш Мурнуу африкан республикада эптежир арга чок берге байдал тургустунуп турар. Анголаның, Мозамбиктың болгаш португали Гвинеяның улустарының бот тодараттынар эргезин хүлээп көөрүнден Салазарның чазаанын ойталап турары дээш улуг харыысалга Португалияның НАТО талазы-биле эвилелчилеринге онаажыр деп, Ботсио айыткан.

АКШ-та негрлериҥ үр үеде ядыы-түренги болуп турар байдалы бүгү-ле африкан күрүнелериниҥ ханы дувөрээзинин болдуруп турар деп, Ботсио оон ынай демдеглээн.

Улуг күрүнелериҥ эҥ-не өйү келген болгаш соңгаарладып болбас сорулгаларының бирээзи болза, герман айтырыын аайлап шиитпирлээри болгаш герман тайбын кереэзинге ат салыры болур деп, Коджо Ботсио демдеглээн.

Индонезияның төлээлекчизи Л. Н. Палар база-ла бодунуҥ чугаазынга улуг кичээнгейни деколонизацияның айтырыынга салган. Бодунуҥ колонияларының девискээрлеринге бодунуҥ тергиидээшкинин болгаш салдарын хевээр арттырарынче чүткүп турар Великобританиянын колониалдыг политиказын ол чугаалаан. Ол политика Кол Ассамблеяның деколонизация талазы-биле хүлээп алган резолюциязының ёзузунга мырыңай таарышпас болуп турар деп, Палар чугаалаан. Малайзияны тургузар дээн орлдажыышкын Мурнуу-Чөөн Азияның районунга Англияның салдарының кавызын мөңгежидеринче угланган чорук-тур деп, ол чугаалаан.

Делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруунуҥ илереп келген чавырлыышкынынга хамаарыштыр чугаалааш, Москва Кереэзин чарган чорук миллион-миллион кижилерге ханы чиигээшкиннин болгаш идегелдиҥ медерелин болдурган деп, Л. Н. Палар онзалап демдеглээн. Оҥ бодалы-биле алырга, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле 18-тиҥ комитединде кирип турар күрүнелериниҥ чөвүлел хуралын эҥ-не бедик деннелдин удуртукчу ажылдакчыларының киржилгези-биле чыылдырар дугайында ССРЭ-ниҥ Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуҥ саналынга эҥ-не шыңгыы кичээнгейни салыр ужурлуг.

Атомнуг улуг күрүнелериҥ мөөнээн ядролуг чепсээниҥ кедергей улуг үрегдекчи күжүнүҥ дугайын сагындырбышаан, Чилиниҥ төлээлериниҥ баштыны сенатор Луис Боссайның чугаалааны болза: ядролуг үскүлежиишкин болу берген таварылгада «тиилекчилер база-ла тиилеттиргеннер ышкаш, шак ындыг халаптыг байдалга таварышкан турар ийик». Ындыг болган төлээде, улустарга тайбың кожа-хөлбөө догуннаашкынның оруундан өске орук чок. Чилиниҥ делегады Москва Кереэзин дайынның кыжаныын узуткаарынче орукка чугула базым кылдыр байыр чедирген. Чамдык чурттар ол кереэге ат салырындан ойталап азы ат салырын саадалып турарының талазы-биле холбаштыр, бистиҥ дувөрээзинивисти бо индирден илередир ужурлуг бис деп, Боссай уламчылаан. «Кереэде бар болуп турар моральдыг кыйгырыгта харылаарынче бүгү чурттарны найыралдыг ёзу-биле Ассамблея кыйгырза чогуур» деп, чили делегат саналдаан. Ассамблеяның сессиязынга А. А. Громыконуҥ болгаш Дж. Кеннединиҥ чугаалаан үүлдерин делегейниҥ хөй-ниитизи «чаагай чоруктуҥ эгези» кылдыр хүлээп алган деп, Боссай чугаалаан. «А. Громыконуҥ чугаазында позитивтиг үүлдер болгаш саналдар бар болуп турар болгаш чаагай тура-сорук-биле сиҥниккен деп, бистер санап турар бис»—деп, ол уламчылаан.

Чили болза Латин Американы ядро чок зона болдурар дугайында декларацияга ат салган беш латинамерик чурттарның бирээзи болуп турар болгаш чепсегленишкиннерни кызырар талазы-биле хемчеглерни алырынче ол районнуҥ чурттарын Чилиниҥ президентизи Алессандри кыйтырган деп, Боссай сагындырган. Хөгжүп турар чурттарның шыңгыы экономиктиг бергелеринге доктаагаш, чили төлээлекчи болза, амгы үеде чепсегленишкинни эндере бүдүреринге чарыгдап турар миллиард-миллиард долларны аш-чүүү, чединместүргелди, аарыг аржыкты узуткаарынга ажыглаан туруп болур ийик деп чугаалаан.

Индияның найысылалы Делиге улуг чыскаал болгаш ажылчы чоннарның митингизи болган. Аҥаа 200 мың хире кижи киришкен. Ону Индияның Коммунистиг партиязы болгаш профэвилелдериниҥ бүгү-индий конгрези улустуҥ бижинн деткиирибиле организастаан. Ук бижикти Индияның парламентизинге дамчыдып берген.

10 миллион ажыг индий ажылчыннар, тараачыннар болгаш албан-хаакчылар ат салган ол бижикте өртектерни дыка чиигедириниҥ дугайында, ажылчы чоннарга онаап турар янзы-бүрү үндүүглерни кызырарының дугайында болгаш чурттуҥ экономиказының эҥ чугула адырларын национализастаарының дугайында ажылчы чоннарның негелдези кирген.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилериниҥ колонназы.

Фото В. Никитиниҥ.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Конкурс дугайында

Жюриниҥ даргазы, Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ даргазының оралакчызы Х. А. Анчимааның даргалааны-биле литератураның болгаш уран чүүлдүҥ эҥ эки чогаалдары дээш чарлаттынган конкурстуҥ жюри кежигүннериниҥ хуралы болуп эрткен. Аҥаа республиканың чогаалчылар Эвилелиниҥ баштаар чериниҥ даргазы эш Саган-оол конкурстуҥ чоруп турарының дугайын дыңнаткан.

Янзы-бүрү жанрларның болгаш аңгы-аңгы авторларның элээн хөй санныг чогаалдары киргилээн. Оларның аразында — тоожулар, шиилер, шүлүглелдер, чечен чугаалар, очерктер, либерешто болгаш шүлүктер. Оларның дыка хөйүнүҥ идейлиг утказының, техниказының болгаш өске-даа шынарларының конкурстуҥ негелделеринге дүгжүп турары илерээн. Оҥ-биле кады республиканың чогаадыкчы кол күжү—чогаалчыларның, журналистерниҥ, ылаңгыя композиторларның конкурска мынчага чедир киришпейн турарын четпес деп демдеглээн.

Жюри конкурска хүлээп алыышкынны 1963 чылдың ноябрь 15-те дооскаш, декабрь 1-ниҥ бетинде түннелдерни үндүрер деп шиитпирлээн.

Смоленск—1100 чыл болган

Эрте бурунгу хоорай байырлап турар

СМОЛЕНСК. (СЭТА-ның корр.). Смоленск бодунуҥ 1100 чыл болган оюн байырлап эрттирген. Ол байырлал өске алдарлыг болуушкун-биле — немец-фашистиг эжелекчилерден хоорайны хостаанының 20 чыл болган ою-биле капсырлашкан.

Төрээн чурттуҥ төөгүзүнге хөй-хөй алдарлыг арынарны киир бижээн эрте-бурунгу хоорай бодунуҥ байырлалын аныяксый берген—ногаан парктарлыг болгаш бульварларлыг, каас-чараш шөлдерлиг, улуг чаа тудуглар районнарлыг, чаа будуруулгелерлиг болуп демдеглеп эрттиргеи.

Транспарантыларны, лозунгларны эндере аскылаан. Эрте-бурунгу бажыңнарның бирээзинде—боттарының чаагай ажыл-херектери-биле адаа-чуртун алдаржыткан, сураглыг ол чер чурттуглар—композитор М. Глинканың, аян-чорукчу Н. Пржевальскийниҥ, флот баштакчызы П. Нахимовтуҥ, аныяк партизан В. Курилейконуҥ болгаш өскелериҥ-даа портреттери.

Ажылчы чоннар депутаттарының Смоленск хоорай Советиниҥ байырлал сессиязы областың шин театрынга болган. Улустуҥ соңгаанындыбиле кады аҥаа будуруулгелериҥ, тудугларның мурнакчы кижилери, 1941—1943 чылдарда немец-фашистиг ордаларга удур Смоленщинага маадырлыг демисежип турган дайынчылар болгаш партизаннар, хоочуу большевиктер, хөй санныг аалчылар чедип келген.

СЭКП-ниҥ үлетпүр обкомунуҥ бирги секретары Е. Трубицын, СЭКПниҥ көдээ обкомунуҥ бирги секретары Н. Калмык, облкүүскомнар даргалары А. Гнедов, Н. Ребрик, Совет Эвилелиниҥ маршалы А. Еременко, мурнунда партизан баштыңнары турган С. Гришин, В. Воронченко, чогаалчылар А. Твардовский, М. Исаковский, скульптор Л. Кербель, хоорайның будуруулгелериниҥ, тудугларының мурнакчы кижилери президиум столунуҥ олуттарында олурупкан.

Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП ТК-ның Президиуму составтыг хүндүлүг президиумну улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

Хооркүүском даргазы Д. Богачева илеткел кылган, Москваның, Ленинградтың, Киевтиҥ болгаш өске-даа хоорайларының төлээлекчилери сессияның индиринден смоленчилерге байыр чедирген. Витебск хоорайның төлээлери юбилей хевизин хоорайга белекке берген, Калуганың төлээлери—сылдыстыг октаргайның лоцманы К. Циолковскийниҥ бюзун, Ярославльдың төлээлери космос маадырлары—Юрий Гагарин биле Валентина Терешкованың портреттерин чураан шаажаҥ саваны белекке берген.

Хоорай Соведи тураскаалдыг самбыраны доктаадып тургускан. Хоорайны тудуп тургускан болгаш каастап шимээн, дайзынардан ону камгалап, ооҥ адын күш-ажылчы, революстуг болгаш кайгамчык маадырлыг чоруктары-биле алдаржыткан кижилериҥ аттарын аҥаа киирер. Ол тураскаалдыг самбыраны эртебурунгу быжыглал ханазының чанынга тургузар.

Күш-ажылчы алдарның эстафетазын—мурнакчы заводтарның болгаш фабрикаларның рапорттарын бижээн дептерни президиумга чедирип келген.

Салгакчыларга бижээн чагааның сөзүн номчаан. Ол чагааны быжыглал ханазынга шыгжаан турар болгаш 50 чыл эрткенде—2013 чылдың сентябрь 28-те ажыктан турар ужурлуг.

СЭКП ТК-зынга, ССРЭ-ниҥ Дээди Советиниҥ Президиумунга болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелинге чорудар байырны сессияның киржикчилери улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРАЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ» «Хаглуг-оолдар» 10 шакта. «Соҥгу үүктүҥ тоожузу» 12 шакта. «Бир-ле катап эрте күзүн» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Памириҥ уруглары» 11.15, 1.15 шактарда. «Дүнеки базымнар» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ыракта душтуҥ» 2.30, 4.30 шактарда. «Ынакшылга чеже сестер херегил?» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иоланта» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Акы-дуҥма социалистиг чурттарда

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ ЭРГИМ АКЫ-ДУҤМАЛАРГА

Болгар садыг организациялары чыл бүрү Совет Эвилелинче чүс-чүс тонна эҥ янзы-бүрү консервыларны болгаш компоттарны чорудуп турар.

Продукциязының улуг кезиин Совет Эвилелинче садыглап турар. республикада күрүнениҥ 43 консервы будуруулгелериниҥ бирээзи — Варненск комбинадынга чоокта чаа чораан бис.

Чуртта бо улуг будуруулге үш чыл мурнунда туттунган, ол техниканың эҥ тергиини-биле дериттинген. Коммунистиг күш-ажылдың колдективиниҥ бедик ады дээш демисежип турар инженерлернии, техниктериҥ болгаш ажылчыннарның хөй санныг, найыралдыг коллективи мында ажылдап турар. Чыл бүрү Варненскиниҥ консервы комбинады эҥ янзы-бүрү продукцияларны: ногаа болгаш эзт консервыларын, янзы-бүрү ногаа-чимис компоттарны, кадырган ногааларны болгаш кат-чимистерни, соктарны, концентраттарны — чүс ажыг үүл аттыг үүүлдерни будуруп үндүрүп турар.

Мында, хүннээрек Варнаның комбинадында, арыглаттынган сураглыг болгар помидорларны, кызыл перецти, чочак-тараажыгаштарны, консервилээн тырткан чемнерни будуруп турар.

Кажан бис комбинаттың директору, 32 харлыг инженер Ильея Илиев-биле чайыннаныр турар кат-чимис цегинче кире бергенивисте, чаагай чытталып турар хуулгаазын тоолчургу садче кире бергени дег ындыг болду. Компот кылыры-биле ажылдап кылып каан муҥ-муҥ килограмм персиктер, абрикостар, сливалар чыткылаан. А кожазында ногаа цегинде узун столдарның чанында ак халаттарлыг хереҥеннер чаа помидорларны арыглавышаан, конвейерде банкаларга дүрген долдуруп олурлар.

Оларның бирээзи онза шалыпкын ажылдап олурган, сактырга, ооҥ долдурган банкалары соҥнуг-мурнуг дүрген ужугун чоруп турган ышкаш. «Бодумнуҥ күш-ажылымга кончуг ынак мен—деп, чурттуҥ консервы будуруулгелериҥе чээрби чыл ажыг ажылдаан Пенка Малчева биске чугаалады.—Совет Эвилели бистиҥ фабрика болгаш заводтарывыска эҥ үнелиг дерилгелерни, машиналарны, станоктарны чорудуп берип турар, а бис совет улуска бистиҥ черниҥ кайгамчык кат-чимизин берип турар бис. Бистиҥ продукциявыстың совет чуртка улуг хереглеттинин турары онза өөрүнчүг-дүр, ынчангаш бис чүгле кончуг эки шынарлыг консервыларын будуруп үндүрерин оралдажып турар бис».

Пенка Малчева бодунуҥ коллективиниҥ бодалын кончуг-ла эки илеретти деп, комбинаттың директору биске чугаалады. Бисте чыдып каан турар участоктар док. Ылаңгыя чимис цегинин Янко Рашковага удуртканы ээлчээ, Пейка Манолованы удуртканы ногаа цеги болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар.

Комбинатта бодунуҥ чаарттыкчылары бар. Чижээ, столяр Никола Шиваров чеди ажылчынның күш-ажылын солаан, кургадылгага таарыштыртынган яблок кезер машинаны чогаадып кылган.

Комбинаттың инженерлер коллективи конфитюра хайыңдырар чаа технологияны ажылдап кылган болгаш ону ажыглалга киирген. Бир эвес мурнунда конфитюрну ажык котельдарга 50—100 кг ишкирлиг-бедик температурага хайыңдырып турган болзувусса, ам бис ону 55-60 градус чылыг турда 600 кг ишкир аппараттарга хөлчок улуг саваларга хайыңдырып турар апарган бис. Оҥ түннелинде күш-ажылдың будуруку-чүүү хөй катап бедээн. Каттар бодунуҥ амданын, өөрүн, а эҥ-не чугулазы—үнелиг витаминнерни камгалап турар чүве болганда, конфитюрлар эҥ бедик шынарлыг болуп турар.

— Комбинат будуруулгеге кандыг чаа үүлдерни белеткеп турарыл?—деп, будуруулгениҥ директорундан айтырган бис.

— Бо чылын бис үнүш консервыларын будуруп үндүрүвүс, оҥ составынче янзы-бүрү чаа ногаалар кирип турар. Оларны болгар салаттар деп адап алган бис. Ынчангаш бис ону совет садып алыкчылар ынакшыыр дээрзинге бүзүреп турар бис. Оҥ ыңай, чоокта чаа бис концервылаан чаа морковьту үндүрүп эгеледивис. Үр үеде ажаар болзажок, ол болза чап чаа-ла дөзүнден тура тыртып алган морковьтун амданы дег болур-дур.

Комбинаттан чоруп тура, бис белен продукция шыгжаан склад чанынга доктааган бис. Янзы-бүрү консервыларны болгаш компоттарны улуг хааржактарга салгаш, чүдүрүп турар болду. Оларның бирээзинде мынчаар бижип каанын номчаан бис: «Совет Эвилелинде эргим акы-дуҥмаларга. Хүннээрек Болгариядан байыр».

Клара ОРЛОВА.

Варна-София хоорай.

СЭТА-ның корреспондентизи.

ХОСТАЛГАНЫҤ ОРТУЛУУНУҤ ААС ЧОГААЛЫ

Залда тергиидеп турган ыржымны күштүг, дыңзыг ыыт үрепкен. Дүлейдимээр кагыглар дыңзыы-биле солчуп, олар улам-на дыңзып орган. Ханаларда болгаш залдың дээвиринде дыңзыг дааш хөй удаа дапкырлап турган. Үзейипкеш, дискек кырынга олурупкан, улуг барабанны адыштары-биле дыңзыг каккылаан, кызыл-даван негриниҥ олурганы сценаже көрүкчүлер көрүү бээрлер. Мистиктиг шажынчы «Конга» деп танцының нарын хевирлерин күүседип турган кижилериҥ дүрүлерин чурувушаан, чырыктың чидиг херели сценаның ханызында карангыны чара кире берген...

Кубаның аас чогаал танцызының национал ансамблиниҥ ойнап турары Гавананың эҥ эки театрларының бирээзи — «Мелыны» кежээлерде ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер дола бээрлер. Революцияның тиилелгелиниҥ соонда, культураның Национал чөвүлелиниҥ ботидепкейи-биле тургустунган ол ыр коллективи куба көрүкчүлериҥ ортузунга калбак ат-сурагны чедип алган. Ансамбль болза бот-боттарының аразында чоок холушкак индей, испан, африк элементилер кирген кубаның улустуҥ эргі танцыларының чаңчыл болган хевирлерин камгалаар болгаш хөгжүдер сорулгалыг.

Куба аас чогаалы нарын болгаш хөй хевирлерлиг. 1511 чылда бо ортулукту эжелеп алган испан конкистадорлар Кубага бодунуҥ танцы культуразын эккелген. Африканың янзы-бүрү кезектериндeн колонизаторларның чедирип эккелгени—янзы-бүрү аймактарның негрлери — норуба, конго, карабали, арара болгаш өскелер-даа боттарының чаңчыл оюнарын, танцыларын арттырып алганнар. Чүс-чүс чылдарның дургузунда аймак-сөөктериҥ болгаш улустарның танцылары чаа, куба национал танцыны төрүттүндүрбүшаан, бот-боттары деңге байлакшып, холужуп тургулаан. Кол куба карнавалдар апаргылаан хөглүг, массалыг танцы көргүзүү — компарса база-ла ынчаар төрүттүнген.

Ансамбльге киржири-биле 50 кижини, колдуунда-ла аныяктарны шилип алган. Дуржулгалыг ыр удуртукчулары Родольфо Рейес, Рохелио Мартинеса Фуре болгаш өскелериндда удуртулгазы-биле олар куба национал уран чүүлдүҥ хөгжүлдезиниҥ төөгүзүн көргүзерин оралдажып турар улуг программаны белеткеп турарлар. Контрадансу, румбу, прегон деп француз хоргадакчыларның эккелгени Африк аймактарның «Байле де Мани», «Байле де Иука» деп танцыларын көрүкчүлер көөрлер.

Революция соонда куба улустуҥ амыдыралын болгаш күш-ажылын көргүзүп турар чаа-чаа темаларны ол программада калбаа-биле көргүскен. «Ол көргүзүгну көөрү дээрге Кубаны, революция-биле төрүттүнген бо Кубаны улам-на эки билип алыры-дыр», —деп, «Мундо» солун аас чогаал танцызының Национал ансамблиниҥ чаа программалының дугайын ынчаар бижип турар.

...Кежээ дүжүп келген. «Мелья» театрының эжиктери көрүкчүлериҥ мурнунга хүндүткелдии-биле ажыттынар. Залда чырык өже бээр. Чаңнык-диҥиттиг болгаш эрес-дидим чоруктуҥ бурганы күчүлүг Шанго, көрүкчүлерни африк арга-арыгларының шышпың шыргайынче аппарбышаан, сценага хөглүг оюн-ёзулалды көргүзер. Кубачылар төрээн ортулуунуҥ байлак аас чогаалы-биле ынчаар таныжарлар.

Ю. РОМАНЦЕВ.

(СЭТА).

ААРЫГ ЧАЙЛАП БЕРГЕН

ЧТК-ның дыннадып турары болза, уругларның туберкулёз эмнелге черлеринге 1.240 оруннар эмнедикчилерниҥ чок бооп турары-биле бодунуҥ чогуур хереглелинге ажыглаттынмайн турар. Ол аарыг-биле баш удур камгалалдыг демиселдиҥ ачызында, уругларга туберкулёз амгы үеде кончуг ховар таваржып турар. Чехословакия дээрге туберкулёзтан уругларның өлүү чок болдунган чурт болур.

Кошумберкте болгаш Лучивда уругларның ийи эмнелгези бо чылын хагдынган. Бо чылын хагдынган эмнелгелер өске сорулгаларга таарыштыр кылдынган.

Уруглар туберкулёзу-биле демиселге тарыышкын улуг рольду ойнап турар. Чаа төрүттүнгеннериҥ 98,3 хуузунга бо чылын тарыышкын кылган. Уругларга катап тарылганы 6,11 болгаш 14 харлыында кылыр.

Аныяктарга тарыышкынны 9,25 болгаш 30 харлыында чорудар. Тарылганы бүгү уругларга халас болгаш ыяавыла албан кылып турар. Оон ыңай, бүгү уруглар болгаш аныяктар эмчилериҥ үргүлчү хайгаралында турар.

(СЭТА).

БО ДИРИГ АМЫТАННАР АЙЫЫЛДЫГ..

Моортайлар болгаш ыттар кижилерге халдамырлыг: холаяр дарылга, токсоплазмоз, парша аарыгларның тарадыкчылары, а токсоплазмоз деп аарыгның түҥнелинде, угааны четпес, тудуу уругларның төрүттүнерин азы абортту болдурар; глистилер-биле (аскаридалар, бичии цепеннер, остриҥалар), чума, ижин тиви, өт аарыын тарадып болур.

Черлик ыттарны болгаш моортайларны тутпаҥар. Оларны бажыңнарга тутпаҥар. Олар-биле уругларыҥар ойнатпаҥар. Ындыг черлик моортайларны болгаш ыттарны орун-дөжекче чаглатпаҥар. Моортайларны болгаш ыттарны тутканыҥар соонда, ыяавыла холдарыҥарны чуҥар.

Чем магазиннеринге болгаш аъш-чем кылыр будуруулге черлеринге моортайларны тудуп болбас.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуҥ 24 — 63, редакторнуҥ оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология кылдызының 37 — 13; харыысалгалыг секретарының 23 — 35, көдээ ажыл-агый будуруулгезиниҥ болгаш партийжи амыдырал кылдызының 25—38, 23 — 54, үлегпүр будуруулгезиниҥ болгаш партийжи амыдырал кылдызының 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстерниҥ 21 — 27, иштики информация кылдызының 20—60, бухгалтериялың 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейи барганда 32 — 75 телефонче болгаар.

ТС—00710. Культура министерствозунуҥ типографиязы